

Írás és szolidaritás – Generációk párbeszéde

Módszertani segédlet

Tartalom

Célok és gyakorlati kérdések.....	2
A szegénységhez, gazdasági-kulturális egyenlőtlenséghez kapcsolódó videók és szövegek.....	4
Tóth Krisztina–Gelléri Andor Endre: Ház a telepen	5
Spiró György – Nagy Lajos: Favágó János.....	7
A származás alapján való hátrányos megkülönböztetéshez kapcsolódó videók és szövegek.....	11
Bódis Kriszta – Móricz Zsigmond: A mai cigánykérdés, 1932	11
Parti Nagy Lajos – Tersánszky Józsi Jenő végrendelete, 1944	19
Závada Pál – Szép Ernő: Emberszag	22
Női sorsok, szolidaritás, empátia	27
Gergely Ágnes – Tersánszky Józsi Jenő: Illatos kis levélkék	27
Térey János – Kosztolányi: Alakok [öt nőportré]	29
Másfajta előítéletekhez kapcsolódó videók és szövegek.....	33
Háy János–Hajnóczy Péter: A hangya és a tücsök.....	33

Célok és gyakorlati kérdések

A cél – maiként és sajátként felismerni a régi „irodalmi” témákat, helyzeteket

A projekt célja a diákok társadalmi tudatosságának növelése, érzékenyvé tétele a kirekesztés, a társadalmi egyenlőtlenségek, a hátrányos megkülönböztetés kérdései iránt. Az irodalmi művekről mai írókkal készült videók segítségével megindított gondolkodás legfontosabb célja nem is elsősorban az írók társadalmi felelősségvállalásának bemutatása, hanem az, hogy a diákok rájöjjenek, hogy ma és az ő környezetükben is jelen vannak azok a problémák, amelyeket a megbeszélésre felkínált szövegek érintenek. Hogy *rálássanak* életük, mindennapi élményeik, gondolkodásmódjuk ilyen vonatkozásaira, a sztereotípiákra, az elkeserítő jelenségek megszokottként, természetesként való elfogadásának elfogadhatatlanságára, s hogy ezáltal esetleg tudatosabb, kritikus-önkritikus attitűd fejlődjön ki bennük. A foglalkozások feladata, hogy kezdőlökést adjanak az íráshoz hajlandóságot mutatóknak, hogy írott szavakba foglalják élményeiket, gondolataikat.

Szakkör vagy tanóra?

A szakköri feldolgozás mellett két érv szól. Az egyik, hogy 45 perc természetesen semmire sem elég, két vagy három különböző napon pedig nehezünkre esik „beáldozni” a magyarórát. A másik, hogy a szakkörszerű foglalkozásra nyilván a valóban érdeklődők jönnek el. Ellene viszont az hozható fel, hogy kevesebbekhez ér el, s lehet, hogy a szövegek és a videók, illetve az ezekről folytatott beszélgetés épp olyanok érdeklődését keltené fel, olyanokat ihletne meg, akiket a rendes magyaróra nem köt le annyira, vagy akik valamiért nem tudnak, nem akarnak eljönni a délutáni foglalkozásra. Ha tanórai feldolgozást választunk, legcélszerűbb a duplaóra lenne, illetve egy dupla meg egy szimpla óra. Közbülső megoldás, hogy tanórán mutatjuk be a kiválasztott videókat, elkezdjük a beszélgetést, de délutáni foglalkozáson folytatjuk és fejezzük be. Ez a megoldás talán egyesíti a két lehetőség előnyeit. Lehet, hogy a feldolgozás formáját az iskola technikai lehetőségei határozzák meg. Ha az adott osztályteremben nincs számítógéppel összekötött projektor vagy aktívtábla, és teremcserével sem oldható meg a kérdés, akkor a szakköri foglalkozás látszik kivitelezhetőbbnek.

A filmek kiválasztása, a szövegek sokszorosítása

Nyolc öt perc körüli videó készült. Az is lehetséges, hogy mindet megnézzük az osztállyal, csoporttal, azonban ez maga egy teljes tanóra, s csak akkor érdemes így indítani, ha még legalább két tanórát vagy legalább egy, de inkább két hosszabb szakköri foglalkozást szánunk a projektre. Két előnye ennek a megoldási változatnak, hogy a diákok maguk választhatnak a filmek közül, illetve, hogy nyolc kortárs íróról és nyolc szövegről szereznek benyomást. Időkímélő megoldás, ha a diákoknak megadjuk a linkeket, illetve a Szépírók Társasága honlapjának elérhetőségét, és határidőt kijelölve rájuk bízunk a nyolc film megtekintését s a beszélgetésre, esetleges újránézésre való kiválasztást. Ebben megoldásban az időmegtakarításon kívül az a jó, hogy a gyerekek már a közös beszélgetés előtt személyesen és aktívan bevonódnak az előkészítésbe, illetve magába a vállalkozásba. Ugyanez az egyéni megtekintés folyhat órán is az informatika teremben vagy akár számítógépek, okostelefonok köré szerveződő kiscsoportokban. A diákok az utóbbi esetben tanári „felügyelet” nélkül kommentálhatják a látottakat, kezdenek el a beszélgetést. Segítséget, felvilágosítást persze adhatunk nekik, ha kérik.

A másik lehetőség, ha mi magunk választunk ki két-három videót. Hasznos lehet, ha vagy olyan filmeket választunk, amelyek tematikusan jobban összetartoznak, vagy éppen három különböző témát reprezentáló videót választunk. Ez tanári döntés kérdése.

Segíthet az itt közölt tematikus csoportosítás:

1. Szegénység
 - a) Tóth Krisztina–Gelléri Andor Endre: Ház a telepen
 - b) Spiró György–Nagy Lajos: Favágó János
 - c) Bódis Kriszta–Móricz Zsigmond: A mai cigánykérdés
2. Származás alapján való hátrányos megkülönböztetés
 - a) Bódis Kriszta – Móricz Zsigmond: A mai cigánykérdés
 - b) Závada Pál – Szép Ernő: Emberszag
 - c) Parti Nagy Lajos: Tersánszky Józsi Jenő végrendelete (Gergely Ágnes is beszél a videójában erről.)
(Az első szöveg a cigánykérdésről, a második és a harmadik az antiszemitizmusról és következményeiről szól.)
3. Női sorsok, szolidaritás, empátia
 - a) Gergely Ágnes – Tersánszky Józsi Jenő: Illatos kis levélkék
 - b) Térey János – Kosztolányi: Alakok [öt nőportré]
4. Másfajta előítéletek
Háy János – Hajnóczy Péter: A hangya és a tücsök (Ez a novella magában is állhat, de a 2. és a 3. csoport valamelyik szövegéhez is kapcsolható.)

A témaválasztást nyilván befolyásolhatják regionális sajátosságok. Valamilyen szinten azonban minden téma vagy annak analógiája, általános tanulsága mindenhol érvényes. Hasznos lenne a szövegek sokszorosítása. A beszélgetés közben jobb, ha a diákok kézbe foghatják a klasszikus írását. Ez főleg akkor lehetséges és szükséges, ha előre kiválasztjuk, vagy a diákok kiválasztották a közösen megbeszélendő 2-3 videófelvételt. Természetesen az informatikateremben vagy az okostelefonok köré gyűlve folytatott órán elkerülhető a nyomtatás. Olvasásra hajlamos osztályoknál akár magával a régi szöveggel is kezdhünk, s a kortárs szerző véleménye lehet a folytatás, az első hozzászólás.

A foglalkozás előkészítése – két foglalkozás között

Akár órát, akár szakköri foglalkozást szánunk a projektre, alighanem legalább két alkalomra lesz szükség. A kettő között adjunk olvasnivalót és feladatot a diákoknak – akár e segédletből, akár máshonnan. A neten való tallózásra, az alább megadott netes forrásokkal való ismerkedésre is inkább két foglalkozás között nyílik a gyerekeknek alkalma. A segédlet azért érthető el word formátumban is, hogy lehessen belőle kiemelni, átszerkeszteni részeket. Minden videóhoz kapcsolódó alfejezet vége felé olyan feladatokat, műfaj- és témajavaslatokat találunk, amelyek elindíthatják a diákokban az írásmű elkészítését.

A második vagy harmadik foglalkozáson célszerű az írásk első vagy már végleges változatával megismerkedni. Mivel a három továbbküldendő szövegből kettőt a diákok választanak ki, a második-harmadik foglalkozáson kell lebonyolítani a választást is. Ahol mód van rá, ehelyett időtakarékosági célból a gépett kéziratok köröztetése és a netes szavazás mellett is dönthetünk, de kétségtelen, hogy akkor elmarad a közös reflexió.

(Az alább következő kérdések, feladatok, tevékenységek nem elsősorban az irodalmi mű elemzését szolgálják, az esztétikai szempont ezúttal nem kerül előtérbe.)

A szegénységhez, gazdasági-kulturális egyenlőtlenséghez kapcsolódó videók és szövegek

Bármely a témakörbe vágó videók és szövegek kerülnek feldolgozásra, célszerű beszélgetni arról, hogy a szegénységnek milyen fajtái és létének milyen magyarázatai vannak.

Néhány feltehető általános kérdés

- Milyen változatait ismeritek a szegénységnek? (Pl. egyfelől, akik „csak” a számláikat fizetik nehezen, soha nem nyaralnak, a lehető legolcsóbban táplálkoznak, öltöznek, másfelől akik valóban nyomorognak: lakásuk sincs, segélyekből, koldulásból, guberálásból élnek stb. Érdekes háttérként vagy a gondolkodás elindítójaként támaszkodni az alábbi, a mai szociológiai felmérésekben használt definícióra.)
- Anyagiilag deprivált [azaz szegény] a háztartás, ha az alábbi kilenc probléma
 - váratlan kiadások fedezetének hiánya
 - anyagi okból nincs telefonja,
 - anyagi okból nincs színes tévéje
 - anyagi okból nincs mosógépe
 - anyagi okból nincs autója
 - évi egyhetes üdülés hiánya
 - kétnaponta húsfelfogyasztás hiánya
 - lakás megfelelő fűtésének hiánya

közül legalább három jellemző rá. Ha legalább négy tétel vonatkozik rá, akkor súlyosan deprivátnak tekintjük.

- Milyen jelei, példái vannak a környezeteken a szegénységnek? (hajléktalanok, lepukkant házak, lakások stb.)
- Hogyan lesz valaki szegény?
- Ki tehet a szegénységéről, a szegénységről? A szegény mennyiben felelős a maga szegénységéért?
- A szegénységhez mennyiben járul hozzá az, hogy ki milyen településen, országrészben (országban) született?
- Vannak-e a mi településünkön szegénynegyedek, szegényutcák?
- Mennyiben számít, hogy ki milyen családba, rétegbe születik? Hozzatok példákat és ellenpéldákat!
- Miért nevezhető a szegénység ördögi körnek?
- Ki lehet-e törni a szegénységből? Hogyan? Hozzatok valós vagy elképzelt példákat sikeres és kudarccal végződő kitörési kísérletekre!
- Hozzatok példákat a cifrázkodó szegénységre, olyanokra, akik egyfelől alapvető létszükségleteikben szűkölködnek, másfelől „luxuscikkeket” vásárolnak! Mi lehet ennek a kettősségnek a magyarázata, oka?
- Milyen hátrányok összegződnek a szegénységben, illetve járulnak hozzá a szegénységhez?

Néhány elektronikus forrás a szegénység témájához

- Bőséges, viszonylag megbízható válogatás, amelyből tovább lehet válogatni:
<http://szegenyseg.lap.hu/>
- Emellett a diákok utánanézhettek a neten más forrásoknak is. A Wikipédia alábbi szócikke rövid és világos áttekintést ad. Igaz, nem frissítették néhány éve:
https://hu.wikipedia.org/wiki/Szeg%C3%A9nys%C3%A9g#Szeg.C3.A9nys.C3.A9gi_Index])
- Alapvető elméleti tanulmány olvasható terjedelmű részlete arról, hogy a társadalmaknak **mire jó a szegénység**: Herbert Gans: *Mire szolgálnak az érdemtelen szegények?*
http://www.esely.org/kiadvanyok/1992_3/mireszolgalna.pdf
- 2013-as rövid, világos cikk: <http://magyarvagyonok.info/dobbenetes-adatok-tovabb-nott-a-szegenyseg-magyarorszagon/>
- Szegénység 2015.- Rövid cikk: <http://www.vg.hu/kozelet/tarsadalom/kiderult-hogy-mekkora-a-szegenyseg-magyarorszagon-447911>
- A mélyszegénység – hosszú tanulmány:
http://www.melyszegenyseg.hu/dokumentumok/dokumentumtar_tartalma/TAMOP%20513%20kutatas_1kor_Zarotanutmany.pdf
- A Mélyszegénység – Wikipédia-szócikk:
https://hu.wikipedia.org/wiki/M%C3%A9lyszeg%C3%A9nys%C3%A9g_Magyarorsz%C3%A1gon_a_2010-es_%C3%A9vekben

Természetesen az igazi feladat nem az elméleti és országos tájékozódás, hanem a szegénység közvetlen vagy közvetett személyes tapasztalatáról való elgondolkodás.

Néhány téma-, műfaj-, illetve címjavaslat a megírandó szöveghez a diákok számára

- Séta a Lejtős utcán – egy település egy olyan utcájának leírása, amelyben a legszegényebbek laknak, vagy amelyeknek végei között nagy társadalmi különbségek érzékelhetők
- város/falu szegénynegyede
- „Egy ház vallomása” – Mit lát egy szegények lakta ház a mindennapokban?
- Interjú egy olyan hivatalnokkal, aki az önkormányzatnál szociális segélyekkel, lakáskérdésekkel, hajléktalanok helyzetével foglalkozik
- Egy szegényekkel vagy kisebbségekkel kapcsolatos helyi probléma leírása
- Interjú egy hajléktalannal vagy egy hátrányos helyzetű kisebbség tagjával
- Egy szociális munkásnak vagy szociális osztály dolgozójának fiktív beszámolója egy rég nem látott ismerősének a munkájáról, azokról az emberekről, akik hozzá fordulnak

TÓTH KRISZTINA–GELLÉRI ANDOR ENDRE: HÁZ A TELEPEN

A beszélgetést indíthatja az a kérdés, hogy mivel indokolja a költő, hogy ezt a novellát választotta.

Néhány lehetséges segítő kérdés a videóhoz

- Egybevág-e tapasztalatotok Tóth Krisztináéval? Ti is találkoztok a szegénységgel nap mint nap az utcán?
- Tóth Krisztina a szegénységet először személyes tapasztalatból vagy az irodalomból ismerte meg? És Gelléri?
- Milyen földrajzi kapcsolatok, lakások, házak kötik össze a költőt és a felidézett novellistát?
- Mi az az egyetlen mondat, amit szövegszerűen kiemel Tóth Krisztina a Gelléri-novellából? Miért éppen ezt? (Vagy máshogy: mit jelent a költő szerint az a kezdőmondat, hogy „A nevére még emlékezett: Pettersen István”?)

Néhány lehetséges segítő kérdés a Gelléri-novellához

- A név korábbi elhangzásaira való emlékezés valójában mit ad hozzá a novella későbbi történéseihez, mit rajzol meg?
- Életében hol tart Pettersen a novella történetének indulásakor? Mije van, mi mindene nincs, hogyan él? Hogyan látja saját magát?
- Milyen lépésekben épül újra az élete? Mit honnan szerez? Milyen nehézségekbe ütközik? Ki támogatja?
- Hogyan jeleníti meg a tárgyakat a novella? Hogyan viszonyul hozzájuk Pettersen?
- Milyen Anna és Pettersen kapcsolata?
- Mi indokolja szerintetek a nagyságos úr és az ügyvéd lépését?
- Mi az elbeszélő viszonya Pettersenhez, illetve a nagyságos úrékhoz?
- Mivel emeli meg a novella zárómondata a történetet?

Javasolt beszélgetési irányok, aktualizálás

Mennyiben tehet Pettersen a nyomorúságáról?

Ismertek-e munkanélkülieket? Hogyan lettek azok? Miből, hogyan élnek azóta?

Hasonlít-e Pettersen a mai hajléktalanokhoz? Azok vajon hogyan válhattak hajléktalanná?

Szerintetek milyen lehet Pettersen szaga? Hogy viszonyulnátok hozzá, ha leülne mellétek a villamoson vagy buszon?

Feladatok, témák

(Akár a megalkotandó szöveg is épülhet részben vagy egészben ezek valamelyikére.)

- Ismerkedjetek meg a *Fedél Nélkül* című újsággal vagy annak honlapjával! <http://www.fedelnelkul.hu/news.php> Olvassatok el belőle egy-két írást, és lássátok el megjegyzésekkel!
- Írd meg prózában vagy versben Pettersen monológját a kiűzetés után!
- Készíts fiktív vagy valóságos interjút egy hajléktalannal!
- Egyes szám első személyben (E/1) írd meg egy hajléktalan néhány napjáról!
- Írd meg egy hajléktalan élettörténetének hajléktalanná válásának történetét E/1 vagy E/3 személyben!
- Mutasd be egy olyan szervezet, egyház vagy egyházi csoport küzdelmeit, ami a hajléktalanok megsegítéséért próbál tenni!

Tóth Krisztináról és néhány a témához kapcsolódó művéről

Az író honlapja: <http://www.tothkrisztina.hu/blog/language/hu/>

Wikipédia: [https://hu.wikipedia.org/wiki/T%C3%B3th_Krisztina_\(k%C3%B6lt%C5%91\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/T%C3%B3th_Krisztina_(k%C3%B6lt%C5%91))

Tóth Krisztina (1967-) elsősorban költő, de négy nagy sikerű novelláskötet (*Vonalkód*, 2006, *Hazaviszlek, jó?*, 2009, *Pixel* 2011, *Pillanatragasztó*, 2014) és egy regény (*Akvárium*, 2013) szerzője is. Legfontosabb kötete talán az összegyűjtött és akkor új verseit tartalmazó *Porhó* (2001), azóta két újabb verseskötete (*Síró ponyva*, 2004, *Magas Labda*, 2009) jelent meg. Gyerekverseket is ír (*A londoni mackók*, 2003, 2013).

Érdekes megnézni, hogy Tóth Krisztina néhány írása hogyan kapcsolódik az író által a videóban emlegetett Móricz–Gelléri–Tar Sándor hagyományhoz.

Kifejezetten hajléktalanokról szól a *Foghíj* és *Remete* című tárcanovella a *Hazaviszlek, jó?* című kötetben.

- Olvasd el a két rövid novellát! Hogyan láttatják a mai hajléktalanok életét, világát? Hogyan viszonyul az elbeszélő a mélyszegénység világához, a két hajléktalan alakjához?
- A *Foghíj* című novella címe milyen kétféle foghíjra utal?
- Mit tudunk meg a metrón utazó hajléktalan és a többi utas hozzá való viszonyáról? A novella csattanója mit tesz hozzá a hajléktalan jellemzéséhez?
http://www.es.hu/toth_krisztina;foghij;2009-05-05.html

A koravén cigány (2012) című fontos verse a neten is elérhető:

http://www.litera.hu/hirek/toth_krisztina_a_koraven_cigany

A cím Vörösmarty Mihály A vén cigány című versére utal, és végig azt idézi, arra játszik rá. (Ehhez lásd: http://epa.oszk.hu/00000/00011/00169/pdf/EPA00011_Iskolakultura_2012-10_093-102.pdf)

- Mit tudunk meg a vers címszereplőjének életútjáról, gyermekeivel való kapcsolatáról? Hogy függ össze fia betegsége és az asszony jelenlegi helyzete? Mit csinál ma a fia?
- Hogyan viszonyul a vers beszélője a koravén cigányasszonyhoz?
- Általában hogyan függ össze a szegénység és a cigányság?

A *Hazaviszlek, jó?* című kötetben másféle szegénységről is szó van. Érdemes elolvasni a *Kitántorogtak* című elbeszélést. Címe József Attila *Hazám* című szonettciklusának híres sorait idézi: „Sok urunk nem volt rest, se kába, /birtokát óvni ellenünk /s kitántorgott Amerikába / másfél millió emberünk”.

- Milyen különbségek vannak az elbeszélő/író és a repülőtéren megismert hentesfiúk világa, életútja, tapasztalatai között?
- Hogyan viszonyul az elbeszélő az előtte álló, Finnországba utazó langaléta fiúhoz?

Az itt emlegetett írások talán hozzásegítenek ahhoz, hogy megtaláld saját témádat, saját hajléktalanokhoz, szegényekhez kapcsolódó, megírandó tapasztalataidat.

SPIRÓ GYÖRGY – NAGY LAJOS: FAVÁGÓ JÁNOS

A bekezdést indíthatja az a kérdés, hogy mivel indokolja a költő, hogy ezt a novellát választotta.

Néhány lehetséges segítő kérdés a videóhoz

- Személyesen Nagy Lajosnak mi köze volt a szegénységhez?
- Melyik művét ajánlja Spiró elolvasásra? Mit lehet tudni a benne ábrázolt helységről?
- Miért tartja „nagyon kellemetlen” írásnak Spiró György az általa választott novellát?
- A társadalmi igazságtalanság mellett miről szól a novella kortársunk szerint?
- Miért nem akarnak a jómódú vendéglátók ebédet adni Favágó Jánosnak, s Nagy Lajos feleségétől ő miért nem fogadja el a felkínált levest? Idézzétek fel Spiró magyarázatának kulcsszavait!
- Miért nevezi a mai író megoldhatatlannak a konfliktust? Igaza van-e?

Néhány lehetséges segítő kérdés a Nagy Lajos-novellához

- Mit ebédelnek az írók s mit Favágó János!
- Mi a beszélgetés témája a több fogásos ebéd után? Mi jellemzi az író-elbeszélő testi és lelki állapotát, míg meg nem pillantja az ebédelő bérest?
- Milyen gondolat, érzés sarkallja cselekvésre és érvelésre a jóllakott író?
- Hogyan látja a vita során Nagy Lajos akarata érvényesítésének esélyeit? Mit gondol javaslatáról, kéréséről? Hogyan kommentálja magában helyzetét, hogyan hergeli magát?
- Keressetek példát a novella két alapvető szövegtípusára: a belső monológra és a párbeszédre!
- Ellenszenvesnek ábrázolja-e a szerző-elbeszélő a vitapartnereit?

- A vitában kik az író ellenfelei? Milyen érveket vetnek be a szerző tervének végrehajtásával szemben?
- Mi hozza a novellában a fordulatot, mi teszi utólag értelmetlenné a jóllakott vendég érvelését?
- Hol, mely mondatokban érvényesül az elbeszélő, humora, öniróniája?

Beszélgetési irányok, aktualizálás – egyet-kettőt érdemes alkalmazni

- Érdemes beszélgetni a probléma, a konfliktus Spiró György által emlegetett megoldhatatlanságáról.
- Kérdezzük meg a diákokat, hogy milyen megoldást tartanak lehetségesnek a megoldhatatlan probléma megoldására!
- Mi a helyzet ma ezzel a dilemmával? Érezték-e magukat hasonló helyzetben? Volt-e, hogy fáj nekik valami hasonló – nem elsősorban étkezéssel kapcsolatos – különbség, igazságtalanság? Favágó János vagy az író helyzetében voltak? Mesélik el!
- Elfogadhatónak tartják-e ezeket a különbségeket saját felidézett esetükben, illetve általában?

Feladatok, témák

(Akár a megalkotandó szöveg is épülhet részben vagy egészben ezek valamelyikére.)

- Olvassátok el az *Édes Anna* című regényből Kosztolányi (Moviszter doktor) válaszát egy hasonló kérdésre! Miben áll a két helyzet hasonlósága?
- Fejtsétek ki véleményeteket az orvos érveléséről?

Kosztolányi Dezső: Édes Anna - részlet

Vizyné leszelt két szelet piskótát, s átnyújtotta Annának:

- Ez a magáé.

Az arcok földerültek. Alamizsnálkodó, kegyes érzések fülledeztek a keblekben, hogy ezt a derék leányt megjutalmazták.

De az alig vette át a tányéron a két szelet piskótát, máris visszafelé tolta:

- Köszönöm.

- Miért? Talán nem szereti?

- Nem. Köszönöm. Nem szeretem.

Kínos csend keletkezett. Vizyné határozott hangja törte meg:

- Akkor, fiam, szépen tegye vissza. A világért se. Nem erőszakolom. Kimehet.

A vendégek ott álldogáltak körben, arcukon azzal a derűvel, mely most zavarrá bambult. A leforrázottság undok tanácsstalansága kóválygott fölöttük.

- Kosarat adott? - csodálkozott Tatárné.

- Dehogy - magyarázta Vizyné -, ez ilyen. Nem eszik semmi finomat. Még a baracklekvárt is otthagyja. Mit gondolsz, például, mit vacsorázik? Úgyse találod ki. Semmit. Reggel kávét. Ebédre is csak egy kis főzeléket. Egyéb nem kell neki. A piskótát pedig - úgy látszik - egyáltalán nem szereti.

- Vagy talán nagyon is szereti - mondta Moviszter, aki még mindig előre hajolt a hintaszékben.

- Hogyan, doktor úr?

- Azt mondom, hogy nagyon is szereti a piskótát.

- De hiszen ő maga mondta, hogy nem szereti.

- Éppen azért.

- Bocssásson meg, ezt nem értem.

- A cselédek, kérem, nem is merik szeretni azt, amit szeretnek. Hát elhitetik magukkal, hogy nem jó az, ami jó. Így védekeznek. Talán az ellen, hogy túlföntül sokat szenvedjenek. Mit megkívánni olyat, ami úgysem lehet az övék? Igazuk is van. Különböznem tudnának élni.

- De hát mit csináljak vele?

- Tessék egyszer megpróbálni. Adjon neki mindennap piskótát.

- Piskótát?

- Azt. Sok-sok piskótát, annyit, hogy meg se ehessen. Majd meg méltóztatik látni, hogy szereti. Hogy csak a

piskótát szereti.

- De minek? Hiszen nem beteg. Diétás kosztot a cselédnek?

- Való is az ő hasukba - mormogott Tatárné. - Jó is lenne. Piskótát.

- Ezek a te csavaros elméleteid, Miklóskám - szólt át Druma a doktorhoz, aki már ismét hintázta magát, lehunyva szemét.

Moviszterné cigarettára gyújtott, átment a szalonba, egy foxtrottot kezdett zongorázni. Az asszonyok otthagyták a férfiakat.

Vízy töltött. Az urak visszaültek helyeikre. Borral öblítették le a kesernyés ízeket.

Tatár, miután zsebkendőjével megtörölte csorgó bajuszát, visszatért erre a piskótaügyre, mely szöveget ütött a fejébe. Moviszternek beszélt:

- Pedig, drága doktor úr, ezek mégiscsak más emberek, mint mi. A gyomruk is más, a lelkük is más. Cselédek. És azok is akarnak maradni. Egyenesen megkövetelik, hogy cselédeknek nézzük őket. Múltkor például felszólítom egy barátom lakását. Valami idegen hang volt a telefonnál. „Az alkalmazott?” - kérdezem. „Nem” - válaszolt a hang, de egészen szemtelenül: - „a cseléd”. Ezt hallani kellett volna. Annyira meghökkentem, hogy nem is tudtam, mire magyarázom. Csak tartottam kezemben a hallgatót, melyben még ott recsegett ez a hang, dühösen, kihívó dölyffel. Szinte szeretik ezt, kérem, kimondani. Csak azért is, hogy izgassanak bennünket, hogy sértsenek.

Kicsit lippentett a topázsárga borból, s így folytatta:

- Hiszen sok mindent próbáltak már, kérem, szeretettel. Nekem is volt egy barátom, a megboldogult Zeléndy Karcsi, Isten nyugosztalja. Derék ember volt, csak kissé hóbortos. Fejébe szállt az a sok teória. Növényeket evett, borsaruban járt. Tolsztojt is fölkereste annak idején, Jasnaja-Poljánában. Amikor hazajött, elhatározta, hogy gyökeresen oldja meg a kérdést. Fölfogadott egy cselédet, valami ötvenéves özvegyasszonyt, s közölte vele, hogy teljesen egyenlők, nála nincs se úr, se cseléd, pusztán véletlen, hogy ki szolgálja a másikat. És mindjárt az első ebédnél az asztalhoz ültette. Oda, a felesége és gyermekei közé, a családi asztalhoz. Maga mesélte nekem, hogy folyt le ez az ebéd. Hát bizony, siralmas volt. Az a szerencsétlen szolgáló borzasztó rosszul érezte magát a fenénagy tisztességben. Csak feszengett a loncsos, ételszagú szoknyájában, az asztal alá dugdosta kezét, tapogatta arcát, s egész ebéd alatt meg se mukkant. Hiszen fáradt is volt, az istenadta. Hajnaltól kezdve süttött-főzött. Elég az hozzá, hogy ebéd végeztével - se szó, se beszéd - felöltözködött, kijelentette, hogy egy percre se marad ilyen helyen. El is ment azonnal.

Magával vitatkozván még mindig a doktorral vitatkozott, feléje szögezve kihegyezett érveit:

- Most már azt kérdelem, miért ment el? - s mutatóujját húsos orrára nyomta, úgyhogy az egészen belappadt. - Mert bárhogy faggatták, nem mondta meg. Hát én megmondom. Azért ment el, mert több esze volt, mint gazdájának. Azért ment el, mert érezte, hogy ez természetellenes, hogy ez nem is volt őszinte. Az őszinte az lett volna, ha az én önfeláldozó, nagylelkű barátom stante pede följajánlja neki házáat, birtokát, az utolsó marháig, az utolsó szögig. Ezek az egyszerű emberek, akik a társadalom legalacsonyabb fokán állnak, végletekben élnek. Sokkal nagyobb képzeletük van, mint sejtjük. Nem érik be a féleredménnyel. Vagy urak akarnak lenni, de egészen urak, vagy cselédek akarnak lenni, de egészen cselédek. Vagy-vagy. A többi komédia. Mint a rómaiaknál. Azok is játszottak ilyenféle komédiákat. De - és itt megállt - évente csak egyetlenegyszer. Nem tudom, melyik ünnepükön, a patrícusok rabszolgáknak öltöztek, a rabszolgákat lefektették asztalaikhoz, és ők maguk hordták föl nekik a mézesbort meg a sült kappant. Azt mondták, az aranykor emlékére, mikor az emberek mind egyenlők voltak. De mikor volt ez? Mitológia. Már ők maguk se emlékeztek rá. Hát még mi? A kezünk se egyforma - és fölmutatta párnás, puha kezét, mely csakugyan nem hasonlított itt senkiéhez. - Nincs emberi egyenlőség. Csak emberi különbözőség van, doktor úr. De az árgyelusát - dühítette magát mesterségesen a szenvedélyes vitatkozók módjára -, mindig voltak urak, és mindig voltak szolgák. Ez mindig így volt, és mindig így lesz. Punctum. Ezen mi nem változtathatunk. Hát csak maradjanak ők a cselédek.

Körülnézett. Nagy sikere volt. A társaság, melynek megvédelmezte igazát, hálásan fogta körül. Tatár már le is tette a pontot, de a doktor felé fordulva még levonta a végső következtetést:

- Más megoldás nincs.

- De van - mondta Moviszter, aki a hintaszéken szórakozottan babrálgatta az óraláncáról lecsüngő Mária-érmet.

- Erre kíváncsi vagyok. Micsoda az a megoldás? - kérdezte Tatár fölvetve kövér, okos fejét.

- Az irgalom.

- Az irgalom? - ismételte Tatár, és örült, hogy a vita új tápot kapott.

- Van egy ország, ahol mindenki szolga és úr egyszerre. És egyenlő. Mindig, az év minden napján.

- Melyik az az ország?

- Krisztus országa.

- Az fönn van, a felhőkben.
 - A lélekben van.
 - De tessék megvalósítani itten. A bolsevikiekkal, az elvtársakkal.
 - Nem is kell megvalósítani - szólt Moviszter ingerülten, mert a betegsége miatt ideges volt. - Nem kell. A kommunistáknak is az volt a hibájuk, hogy egy ideált meg akartak valósítani. Egyetlen ideált se szabad megvalósítani. Akkor vége. Csak maradjon fönn, a felhők között. Úgy hat, és úgy él.
 - Bocsánat, ön, doktor úr, odaültetné asztalához a cselédjét?
 - Nem.
 - Miért nem?
 - Talán azért - gondolkozott -, mert nem tart rá számot. És ez csakugyan komédia lenne. Legalább egyelőre. Itt a földön.
 - Akkor egy malomban örölünk.
 - Nem egészen, tanácsnok úr. Mert lélekben mindig az én asztalomnál ül az én cselédem.

- Írd meg Favágó János belső monológját, az ebéd visszautasítása utáni gondolatait, érzéseit!
- Írd meg egy alamizsnát, sőt sajnálatot el nem fogadó mai szegényember belső monológját!
- Készíts képzeletbeli vagy valóságos interjút egy híres adakozóval!
- Készíts képzeletbeli vagy valóságos interjút valakivel, aki a szegénységet szükséges rossznak tartja!
- Olvasd el Herbert Gans írását és mondd el róla a véleményed, illetve vedd össze saját tapasztalataiddal! (Herbert Gans: *Mire szolgálnak az érdemtelen szegények?* http://www.esely.org/kiadvanyok/1992_3/mireszolgalna.pdf)
- Írd le véleményedet vagy egy családtagod véleményét a mai jövedelmi különbségekről, különösen azokról, amelyeket nagyon igazságtalannak tartasz!

Spiró Györgyről és néhány a témához kapcsolódó művéről

Spiró György (1946-) 2010-ig írt írásai, a szerzőről szóló legfontosabb információk megtalálhatók a Digitális Irodalmi Akadémia Spiró-lapján:

<http://www.pim.hu/object.1CE839D8-F144-42B5-9A9C-17D301F38466.ivy>

Ugyanitt bőséges szakirodalmi ajánlást is kaphatunk.

Spiró elsősorban dráma- és regényíró, de novellákat, verseket és irodalomtörténeti tanulmányokat is ír. Legnagyobb sikert aratott regényei az *Ikszek* (1981) és a *Fogság* (2005), legfrissebb regényei a *Feleségverseny* (2009) című negatív utópia, a *Tavaszi tárlat* (2011) és a *Diabolina* (2015). Jelentős drámaírói életművéből talán a már-már klasszikussá vált *Az imposztor* (1982) és *Csirkefej* (1985) című darabokat, az újabbak közül a *Kvartett* (1997) és a *Koccanás* (2003) című komédiákat érdemes kiemelni. Novelláskötetei közül az *Álmodtam neked* 1999-es bővített kiadását feltétlenül ajánljuk.

A szegénység tematikájához a *Csirkefej* című tragédia köthető leginkább, azonban a darab legalább ennyire szól a lelki nyomorúságról és a kései szocializmus általános – s részben nem csupán a korszakhoz köthető – értékválságról. A nyomorúságot, lepusztultságot ebben a darabban a lepusztult és káromkodásokkal tűzdelt nyelv jeleníti meg. A darab színházi felvétele – Spiró több más művével, nyilatkozatával és előadásával együtt megtekinthető a neten, a Nemzeti Audiovizuális Archívumban:

<http://nava.hu/kereses-eredmenye/?search=spir%C3%B3+gy%C3%B6rgy>

A származás alapján való hátrányos megkülönböztetéshez kapcsolódó videók és szövegek

BÓDIS KRISZTA – MÓRICZ ZSIGMOND: A MAI CIGÁNYKÉRDÉS, 1932

Néhány lehetséges segítő kérdés a videóhoz

- Mi hökkentette meg az írónőt az 1932-es Móricz-riportban?
- Mit mond a cigánytelepek számáról és az ottani élet jellemzőiről?
- Hogyan kell érteni itt azt a megállapítást, hogy nem mindegy, hová születik az ember?
- Mik az írónő szerint a kitörés akadályai?
- Bódis Kriszta szerint milyen kérdést kell bennünk felvetnie a Móricz-írásnak, illetve témájának, s szerinte milyen válaszutak, magatartási lehetőségek adódnak? Ti mit válaszolnátok erre a kérdésre? Mi az ő magatartásválasza?

Néhány lehetséges segítő kérdés, feladat a Móricz-riporthoz

- Hol található a meglátogatott cigánytelep, mióta áll fenn, mi fenyegeti most?
- Mit tudunk meg az itt élők élet- és lakáskörülményeiről? Konkrétumokat mondjatok!
- Mi rontotta a cigányok helyzetét, megélhetési lehetőségeit a riportot közvetlenül megelőző „modern időkben”? Miért nőtt a munkanélküliség? Milyen hagyományos foglalkozásról esik szó, s mi a sorsa ennek a riport jelenidejében?
- Mit mond Dráfi a város értelmiségének viselkedéséről, felelősségéről?
- Hogyan szeretné elérni, hogy gyermekei kitörjenek a cigánysorsból?
- Mit mond a cigányoknak a kitelepítés elleni fellépéssel kapcsolatos magatartásáról?
- Mit mond a politika és a cigányok, illetve a cigányok és a háború viszonyáról?
- Mi a véleménye az okos és kitűnő szónok vajdának a munkanélküli segélyről és az ingyenebédéről?
- Mit állít a telep erkölcsinek alakulásáról? Mivel magyarázza a romlást?
- Mit mond Dráfi a cigányok és a bűnözés viszonyáról?
- Hogyan viszonyul Móricz a tárgyházhoz, a Péro telep cigányságához? Mi lehet írásának a célja?

Egy kis irodalmármkodás – a riport írói-nyelvi megalkotottsága

- Az első két hangos megszólalást nem tudjuk személyhez kötni. Vajon miért nem elbeszélői tényközlésként mondja el tartalmukat Móricz, vagy miért nem jelöli meg, hogy ki mondja például azt, hogy „– A mi városunknak van egy olyan specialitása, ami nincs akárhon: a Péro”?
- Milyen évszak, milyen időjárás van éppen? Miért tekinthetjük ennek kiválasztását is művészi döntésnek?
- Miért lehet a dokumentarista tárgyilagossággal íródott szövegben íróilag megformált jelképnek is tekinteni a riport elején megjelenő fehér lovacskát, akiről Dráfi később mesél is?
- Mi Dráfi szerepe az elbeszélés, riport szerkezetében?
- Hogyan váltakozik a szövegben a riporteri leírás-elbeszélés és „Dráfi úr” magyarázata? Miért hatásos a kettő együttese? Milyen más művészi szempontból kevésbé hatásos riporteri megoldást lehetett volna választani?
- Az utolsó, rövid bekezdés mitől válik sokértelművé, esetleg ironikussá is?

Javasolt beszélgetési irányok, aktualizálás

A videó és a riport világosan kijelölik a beszélgetés lehetséges témáit.

- Az egyik lehetséges beszélgetési irány az lehet, hogy mennyiben határozza meg az életesélyeket az, hogy ki hova születik. Itt érdemes a diákoktól az általánosításokon kívül sikeres és kudarcos végződő kitörési-felemelkedési kísérletekre példákat is kérni. Hasznos, ha nem csupán a romasorsra korlátozzuk a kérdést.
- Egy másik lehetséges téma az, hogy mennyiben tehet a környezet, mennyiben a cigányok a maguk helyzetéről. Itt célszerű rákérdezéssel, vagy ha ez kevés, tanári közléssel összegyűjteni néhány tény. Például azt, hogy a 20. században, illetve annak dereka táján a modernizálódás során bizonyos hagyományos roma mesterségek, így például a szegkovácsolás (erről a Móricz-riportban is szó esik), a vályogvetés, a teknővájás, az edényfoltozás, a lókereskedés eltűntek. S hogy a dolgozni nem szerető cigány sztereotípiája mögött ez a nem a cigányság által meghatározott folyamat áll. Másfelől azt, hogy az előbbi foglakozásokhoz a tudásátadás családi mintája elég volt, míg az új foglakozások elsajátításához szükséges iskoláztatásban a romák hatalmas hátránnyal indultak és indulnak. (Írástudatlan ember gyermekéből igen nehezen lesz szakképzett munkás vagy netalán értelmiségi. Itt is érdemes a Móricz-szövegre visszautalni: Gráfi alighanem az egyetlen, aki olvas a Péróban. Móricz még arra is figyel, hogy jelezze, nem kulturálatlanság ez, hanem másik kultúra, hisz a Mirkó királyfiról szóló meséket szívesen hallgatják és költik tovább.) Az előző témakörben is, itt is érintendő, hogy sem a harmincas, sem a kétezres évek Magyarországra nem jellemző a társadalmi mobilitás, az, hogy valaki szüleinél jóval tanultabb legyen, jobb iskolákba jusson el, s így kerüljön előnyösebb, magasabb társadalmi helyzetbe.
- Az „munkakerülő cigány” feljebb felvetett kérdéséhez kapcsolódik a cigányokkal kapcsolatos sztereotípiák és előítéletek témaköre. Érdemes először a gyerekekkel összegyűjteni ezeket, majd megkérni őket, hogy próbálják a) a negatívumokat magyarázni, b) azokat pozitívként megfogalmazni. Pl. a) a szegénység vezet a bűnözéshez, nem maga a cigány volt; gyakran a sok gyermek azzal magyarázható, hogy a nyugdíj reménye helyett majdani eltartóiként számít gyermekeire a szülő, illetve abból, hogy gyedből, családi pótlékból, szociális kedvezményből, segélyből szeretne megélni, de nem azért, mert nem akar dolgozni, hanem mert eleve nincs esélye olyan állásra, ami normális színvonalú megélhetést biztosítana a család számára. b) pl. pazarlás - a fukarság hiánya; sokak együttlakása - a lakáshiányon kívül az erős közösségi érzés, művészi hajlam. Talán érdemes itt a Hajnóczy-mesét és Háy János videós értelmezését is bevonni. Érdemes belenézni a Cigány TV archívumába is: https://www.youtube.com/channel/UCNaVX8x1OPGoX_4le4ICr4Q!
- Lehetséges beszélgetési irány a szegregáció változatainak elkülönítése. Egyfelől a hagyományos cigánytelepek, amelyekről a riportban és a videóban szó van, másfelől a cigányutcák, cigányfalvak kialakulása, amiről diákjaink egy részének személyes tapasztalata lehet. Harmadrészt az iskolai és a társadalmi szegregáció kevésbé látványos változatai, ahol a romák nem fizikailag rekesztődnek ki, csupán iskolázási, felemelkedési esélyeik rosszabbak. Diákjainkkal érdemes elbeszélgetni a település „jó” és „rossz” iskoláiról, s arról, hogy az iskolák közötti különbségek hogyan termelődnek újjá. Fontos arra is rákérdezni, hogy saját iskolájukat hova sorolják. Szemléletes személyes példák pl. itt: http://hvg.hu/itthon/20120227_roma_integracio_oktatas_hetkoznap és http://hvg.hu/itthon/20120313_alsoszentmarton_roma_iskola
- Ha a szelektív iskolarendszer, az iskolai szegregáció kérdései előkerülnek, fontos, hogy a képességek társadalmi meghatározottságáról is közös gondolkodás induljon. Olyasmiről, hogy a tanulási sikereknek és kudarcoknak nagyon sokszor az otthonról hozott, eszköztudásként, tanulási képességgént működő nyelvi, kulturális, tájékozottságbéli különbségek az okai. A beszélgetés ezen irányához Bódis Kriszta egyik – a szerzőről szóló kitekintésben található – interjúja is bevethető.

- Elkerülhetetlen a cigányság és a bűnözés összefüggéséről való beszélgetés. A Móricz-riport vége is ezzel a fájdalmas kérdéssel záródik, a médiában és a közbeszédben is ez a cigánysággal kapcsolatos leggyakoribb téma. A kutatók között közmegegyezés van abban, hogy valójában a szegénység és a bűnözés kapcsolatáról van szó elsősorban, csak éppen a cigányságnak a nem cigányoknál nagyságrendekkel magasabb százaléka tartozik a szegények, a halmozottan hátrányos helyzetűek közé. Ez esetben megbízható és gazdag ismeretanyagot, sőt viszonylag bőséges bibliográfiát találhatunk a Wikipédia „Cigánybűnözés” szócikkében. Az ebben fellelhető linkek ugyanakkor az objektivitás jegyében előítéletes sajtó- és filmanyagot is tartalmaznak: <https://hu.wikipedia.org/wiki/Cig%C3%A1nyb%C5%B1n%C3%B6z%C3%A9>
Tanároknak szóló komoly háttér tanulmány szegénység és bűnözés kapcsolatáról: http://www.fergezszusa.hu/docs/szegenyseg_es_bunozes.pdf
Illetve a roma kisebbség szociológiai problémáiról: <http://www.matud.iif.hu/03jan/poczik.html>
- Az előítélet mint önbeteljesítő jóslat – Szükséges, hogy szó essen arról, hogy ha egy egyént, egy (nép)csoport tagját előítéllettel szemlélünk, az gyakran éppen a skatulyázás és kirekesztés miatt válik valósággá. Leegyszerűsítve: ha valakiről előítéletesen feltételezik, hogy tolvaj, s ezért nem kap munkát, akkor nagyobb az esélye, hogy valóban tolvajjá válik. Ehhez igen jó szemléltető anyagot ad Bódis Kriszta *Carlo Párizsban* című regényének *Tizenöt* című fejezete, amelynek szövege és a néhány arra vonatkozó kérdés az alábbi *Feladatok, témák* című részben található.

Feladatok, témák

(Akár a megalkotandó szöveg is épülhet részben vagy egészben ezek valamelyikére.)

- Ha roma vagy, írd beszámolódat vagy öninterjút az általad vagy valamelyik rokonod, ismerősöd által tapasztalt hátrányokról, kirekesztő magatartásról!
- Készíts valós vagy kitalált interjút egy kirekesztéssel, hátrányokkal küzdő roma származású diáktársaddal, ismerősséddel!
- Készíts interjút egy társadalmi felemelkedésében sikeres roma felnőttel!
- Készíts valódi vagy kitalált interjút egy olyan felnőtt vagy 18 év körüli romával, aki megpróbált kitörni, de nem sikerült neki!
- Készíts riportot egy cigánytelepről! A riportba esetleg keverhetsz kitalált, de valószínű elemeket is!
- Készíts valóságos vagy fiktív riportot egy roma családdal!
- Készíts interjút egy vagy több tanárral arról, hogy milyen tapasztalataik vannak a roma tanulókról, az ő továbbtanulási esélyeiről!
- Készíts riportot, általad is kommentált interjúsorozatot kiválasztott ismerőseiddel, osztálytársaiddal a „cigánybűnözésről”! (Interjúalanyaiddal ne vitatkozz, csak ha ez elősegíti a kép kiteljesedését, meggyőzni ne próbáld őket. Viszont jó lenne, ha írásodban értelmeznéd, esetleg kritikai megjegyzésekkel látnád el a hallottakat.)
- Készíts valóságos vagy kitalált interjút egy cigányemberrel, arról hogy a romákra szerinte mennyire jellemző a bűnözés, miben látja az okát annak, hogy sok köztük a bűnelkövető, illetve, hogy a közvélemény erőteljesen összekapcsolja a két fogalmat!
- Olvasd el Bódis Krisztina *Carlo* című regényének alábbi fejezetét, majd gondolkodj el a feltett kérdéseken, feladatokon, illetve készíts az írásról kommentárt, fogalmazást válaszaidd alapján! A részlet értelmezéséhez tudni kell, hogy Párizs annak a cigánytelepnek a (gúny)neve, ahol Carlo lakik. Másfelől, hogy Carlo, aki középiskolába jár és focizik, nem szokott lopni, azonban most életében először az erdőből fát lopott, mert otthon hideg van és nincs pénzük. Keresztanya neveli őt és két unokatestvérét.

Tizenöt

- Mi a neved?
- Farkas Károly.
- Igazolvány?
- Nincsen nálam.
- Azt akarod, hogy bevigyünk?
- Tényleg nincsen nálam.

A járőröző rendőrök közül az idősebb elhúzta a száját. A fiatalabb nem viselt egyenruhát, szórakozottan ütögette a tenyerét a gumibotjával. A lába előtt hevert a balta, félig rálépett, ahogy ott állt. Az arca kifejezéstelen volt. Carlo nem tudott semmit kiolvasni a szeméből, mert napszemüveget viselt. Az idősebb kék szeme azonban szúrósan méregette. Hátratett kézzel kérdezett.

- Hol laksz?
- A Párizsban.
- Mindjárt gondoltam.
- Kettes köz, négyes blokk, négyes ajtó – tette hozzá Carlo.
- Hova viszed a fát?
- Tüzelőnek kell. Van két kistestvérem és egy idős kereszt anyám. Ő nevel.
- Te nem a Farkas Karesz fia vagy? A Jenci testvéréé?

Carlo nem válaszolt azonnal.

- Nem esik messze az alma a fájától – szólalt meg most először a fiatalabb rendőr. A Salakos felé nézett, egy pillantásra sem méltatta Carlot. Bár a fiatalabb volt a megközelíthetlenebb, Carlo sokkal jobban tartott az idősebbtől. Valahonnan ismerős volt neki, vagy csak úgy képzelte...

- Na mi van? Elvitte a cica a nyelvedet? – poénkodott negédesen az idősebbik.

-A fia vagyok - mondta ki Carlo.

- A bátyád a Légiós...

- Az.

- A nagybátyád meg a Jenci a Szirtesről...

- Igen.

- És nem telik fára...

Carlo csak megrázta a fejét. Dühös volt és tehetetlen. Nem akart nagyobb bajba keveredni, mint amibe került. Be is vihetik, ha kedvük van hozzá. Igyekezett nem kihúzni a gyufát. A bűnjel ott volt mellette. Fejsze és néhány szál fa.

-A cigányok lophatnak, csak a becsületes magyar embernek kell megvenni a fát, mi?

Carlo elpirult, ettől barna arca elsötétült. Eszébe jutott, amikor magyarok megrendelésére lopták a fát. "Azokat nem érdekelte, hogy lopott fát vesznek. Pedig az is lopás." – gondolta.

- Elismered a lopás tényállását? – kérdezte a fiatalabbik.

Carlo nem tehetett mást, bólintott.

- Mert a cigányoknak lehet, ugye? – ismételte meg az öregebbik rendőr. – Na mi van? Furcsa, hogy valaki kimondja az igazságot?

- Haladjunk inkább - szólalt meg váratlanul a fiatalabb. Az idősebb a kollégájához fordult.

- Még jó, hogy a Jenci banda a panaszírodán jelentget fel minket, hogy méltatlanul járunk el. Kinyílt a Jenci banda csipája. A Jenci négy harci kutyát tart a házban és ellenáll a rendőri intézkedésnek.

- Meg táncos lányokat... – röhögött az öregebbik rendőr. - Csodálkozik, ha kényszerítő eszközt használ az ember...

- Hány éves vagy? – kérdezte váratlanul a civil ruhás.

-15 - mondta Carlo és megkönnyebbülést érzett, hogy nem hánytorgatják fel a családja ügyeit tovább.

- Akkor 15 ezer – mondta a civilruhás.

Carlo először nem is kapcsolt. Amikor a papírt elővette az idősebb rendőr, akkor jött rá, hogy 15 ezer forintra bírságolták meg. 15 ezer forint neki nagy pénz volt. Éppen ennyibe került a lakbér, és a villany havonta... kattogott Carlo agyában a számológép. És akkor még ott a vízdíj, a szemétdíj.... Valójában tudta, hogy ez semmi bírság, ahhoz képest, amennyit szokás kapni. Ötvenezret is egy-egy alkalommal. "Ezt a nene nem tudhatja meg. Semmit nem tudhat meg ebből." – gondolta.

- 15 ezer? – mondta ki elsápadva.

- Duplazzuk? – kérdezett vissza az idősebb rendőr. A fiatalabb már visszament a kocsihoz, de ő mégis lehalkította a hangját – Dupla vagy semmi. Játshatunk...-

Carlo kérdőn nézett rá. Az idősebb egy kétszázás pénzérmét villantott meg a tenyerében. Ha fej, akkor megúszta, ha írás, akkor 30 ezer.

- Magának abban mi az üzlet? – kérdezte felbátorodva Carlo. Most lebuktathatná ezt a zsarut. Vagy a másik is tudja ennek a piszkos dolgait? Ha volna egy mobilja, fölvehetné...

- Semmi közöd hozzá – vigyorgott a rendőr – De az ég világon semmi. Neked meg egy lehetőség. Soha vissza nem térok alkalom. Háromig számolok. Három.

“Csak szívatásból csinálja” – jött rá Carlo, “tisztá pszichopata”. Carlo tudta, hogy nem szabad, mégis belement a játékba. “Csak szeret engem annyira a Jóistenke” – reménykedett és még imádkozott is, hiába figyelmeztette a Zsuzsi nene, hogy ilyenért nem szabad.

- Egy hét múlva megy a csekk.

- Harmincat írt rá? – kérdezte elkeseredve Carlo.

- Mit gondoltál, kisfiam? De viheted az árut. A fejszét viszont lefoglalta a kolléga, mint bűnjelet.

- Nem lehet ledolgozni? A büntetést... – szólt még a kocsiba beszálló rendőr után.

- Nem - jött a tömör válasz, és a járőrautó elhajtott, vissza a Salakos felé.

Carlo álldogált egy keveset, legszívesebben beleverte volna a fejét a falba, ha lett volna fal. Jobb híján félhangosan káromkodott, aztán hangosan is káromkodott, ahogy csak bírta, ahogy csak a száján kifért, de nem volt elég gazdag a szókincse ezen a téren, és amikor már negyedszerre ismételte magát, megunt. Valahogy hirtelen mindentől elment a kedve. Fogta, a vállára kapta a fákat, és azok egyből le is hullottak szanaszét. Elengedett a spárta. Carlo összeszedte újra őket, megkötözte a maradék kötéllal, szorosra, ahogy csak bírta, újra neki indult. Ment, nem nézett semerre, csak ment nekikeseredve.

- Keress olyan részleteket, mondatokat, amelyekben kifejeződnek a rendőrök cigányellenes előítéletei?
 - Mire alapozzák az általános előítéleten kívül azt, hogy Carlo is eleve tolvaj?
 - Hogyan viszonyulnak a rendőrök ahhoz, hogy nekik elvileg nem szabadna előítéletekkel végezniük a munkájukat? Milyen ismételt gúnyos megjegyzés vonatkozik a cigányok „állami védettségére”?
 - Mi mindenre gondol Carlo, amikor meghallja a büntetés (első) összegét?
 - Milyen törvényellenes, megalázó cselekedeteket hajtanak végre a rendőrök, főleg az idősebb rendőr?
 - Mivel magyarázod, hogy nem a lopott fát, hanem a fejszét kobozzák el, foglalják le?
- Értelmezd azt, hogy a fejezet végén, a káromkodás után a regény címszereplőjének „[v]alahogy mindentől elment a kedve”!
 - Írd meg Carlo belső monológját a történetek után!
 - Írj fogalmazást saját, hasonló – közvetett vagy közvetlen – tapasztalataidról!
- Olvasd el Bódis Kriszta *Carlo* című regényének alábbi, *Bélabá* című fejezetét, majd gondolkodj el a feltett kérdéseken, feladatokon, illetve készíts az írásról kommentárt, fogalmazást részben saját válaszaid alapján. (A Párizsról és Carlóról szóló tudnivalókat lásd az előző regényfejezet felvezetésében!)

Bélabá

– Állj meg, Carlo!

Carlo nem hallotta meg a nagy zsivajban az első kiáltást. Az iskola folyosóján csoportokba verődve hangoskodtak a gyerekek, néhányan vad kergetőzésbe kezdtek, az ügyeletes igyekezett rendet teremteni, kevés sikerrel. Franky a lépcső korlátján lecsúszva Carlo mellett landolt és nem adta fel, hogy megtudja, mitől rosszkedvű a barátja. Továbbra is faggatta, de Carlo nem volt hajlandó beavatni Frankyt. Nem hallották Varga tanár úr hangját. Franky egyre sértődöttebben próbálkozott tovább:

– Ha nem akarod elmondani, nem mondod el, úgyis tudom, hogy valami bajod van.

– Semmi, hidd már el, inkább örülj, hogy megvertük a végzősöket. Pedig nem fociznak rosszul...

– Hát én is éppen azt mondom! Hogy miért vágsz akkor ilyen képet? Engem nem tudsz átverni, tudom, hogy baj van.

– Farkas Károly! Rugó Ferike! Süketek vagytok?

A két fiú végre megfordult. Varga tanár úr intett, hogy menjenek oda hozzá. Az ablaknál állt, tréningben, labda a kezében, síp a nyakában. Amikor a két fiú elé állt, Varga tanár úr egy barackot nyomott Carlo fejére.

– Majd adok én neked! – mondta bosszúsán, és Carlo nem tudta mire vélni a dolgot. Utoljára tízévesen nyomtak barackot a fejére. Ez most inkább kedves gesztusnak tűnt, mint büntetésfélének. Kedvelte a tornatanárt, az óráit is. – Ötven fekvővel kezdted a következő órát!

– Az semmi – vont vállat Carlo.

– Rendszerben, akkor minden egyes beszélődsod plusz tíz fekvő.

– Ajjaj! – vigyorgott Franky.

– Neked elég lesz hússzal kezdeni Ferikém, nehogy elvigyen a mentő.

A fiúk megkönnyebbülve nevettek, sejtették már, hogy nincs okuk tartani Vargától.

– Na, mit gondolsz, miért hívtalak ide, Farkas? – kérdezte.

– Hogy gratuláljon – vágta rá Carlo.

– Arcod az van – nézett komolyan Carlo szemébe Varga tanár úr. – Na, ne nézzél, mert visszanezlek! – lépett egyet felé, de Carlo meg sem rebbent. Varga tanár úr komolyra fordította a szót. – Hova jársz focizni, Carlo? A városi egyesületbe?

– Sehova tanár úr – válaszolta Carlo. – A Párizsból nem vesznek fel senkit a városi csapatba.

– Ezt a hülyeséget meg honnan veszed?

– Mindenki tudja. Nézz meg, egy cigány sincs az egyesületbe.

– Engem a Bélábá úgy világosított fel, hogy mentek, jelentkeztek, aztán már a te korosztályodnak máshol jár az esze. A gyereksínáláson.

– A kicsik legtöbbször el se jutnak az edzésekre – kezdte Carlo. – Mert gyalog messze van a Stadion a Párizstól. Soknak cipője sincs. Szégyellik. Ki-ki maradoznak. Megalázzák őket.

– Mi vagy te? Politikus? – dobta a labdát Carlo mellének Varga, de a fiú elkapta.

– Inkább kapus volnék.

– Hát védeni, azt tudsz.

– És én milyen vagyok, tanár úr? – kérdezte Franky.

– Cselmatyi. Egy cselmatyi vagy. Az a baj veletek, ha már ketten vagytok a pályán, csak önzőztök. Olyan dühösen játszatok, hogy elég a bíró haja tőle. A „labda van nálam és nem félek használni” hozzáállás nem kifizetődő.

– Ez a gízda gyerek, more, nem cselmatyi – lökte oldalba mosolyogva a barátját Carlo –, hanem cserematyi.

– Úgy érted, egy cserebogár? – kérdezett vissza Varga.

– Az hát.

– Milyen kifejezéseket ismersz te... – mondta.

– Nem nézte ki belőlem a tanár úr...

– Hát nem.

– Legalább őszinte – jegyezte meg Franky. Carlo arca elkomorult.

– Ezt az „az a baj veletek, ha már ketten vagytok a pályán, csak önzőztök”, a cigányokra érte a tanár úr? – kérdezett vissza.

– Már megint mi a bajod, te emberjogi aktivista? – ráncolta a szemöldökét Varga tanár úr.

– Nincs bajom, mert igaza van. Ha kijönne a Párizsba látná. Éppen ez az! Mindenki azt hiszi, hogy egyedül van a pályán. Hogy rajta múlik a győzelem.

– De a foci az csapatjáték, nem? – kérdezte Franky okoskodva.

– Ezek még nem jöttek rá. El vannak maradva – mondta Carlo.

– Ne mondj ilyet. Ha lenézed magad meg a társaidat, mit vársz másoktól? – figyelmeztette Varga tanár úr.

– Miért? Maga mit gondol a Párizsról? – kérdezte Carlo.

– Hogy egy gettó – vágta rá gondolkodás nélkül.

– Na, látja. Maga is lenéz minket – sütötte le a szemét Carlo. Franky keze ösztönösen ökölbe szorult.

– Nem tehettek arról, hogy az egy gettó lett. Arról viszont tehetnétek, hogy menjetek, jelentkeztek Bélábanál. Mondjátok, hogy én küldtelek titeket – zárta volna le a beszélgetés Varga tanár úr.

– Azért a biztonság kedvéért nem szólna neki maga is személyesen? – érdeklődött Carlo.

Varga fogta a mobilját, gondolkodott, aztán a fiúkra nézett.

– Na, jól van, várjátok.

A másik készülék kicsöngött. Bélábá jó hangosan beszélt, ha kihangosítják, akkor sem lehetett volna jobban hallani.

– Na, mi a pálya Varga öcsém? Jövet a menet? – kacarászott Bélábá.

Bélábá hajlamos volt saját gyártmányú szóviccekkel fűszerezni a beszédét, amelyeken ugyan csak ő

nevetett, de olyan hangosan, hogy azt hitte, hogy a sajátjától nem hallja a többiek nevetését, pedig a többiek nem nevettek.

– Szervusz Bélabá!

– Na, térj a tárgyra, mint szódás a lovát! Hahaha – süvöltött Bélabá hangja a telefonból, így Varga tanár úr kénytelen volt távolabb tartani a fülétől. Egy bocsánatkérő pillantást vetett a fiúkra.

– Van itt nekem két tanítványom – kezdte Varga –, nulladikosok. Az egyik...

– Tizenöt – segítette ki Carlo.

– Én tizennégy múltam... – súgta Franky.

– ...a másik idén lesz.

– Kutyából szalonna? – kérdezett vissza Bélabá, és ismét kellett néhány másodperc, amíg magához tért.

– Haha – nevetett az udvariasság kedvéért Varga tanár úr is. – Nagyon ott van a két gyerek, Bélabá – kacsintott a fiúkra. – Az egyik kapus, de csatárnak se rossz, a másik...

– ...csere, cserematyi – vigyorgott Carlo.

– ...a másik is jó lesz valamire, csak nézd meg Bélabá, de nem ajánlanám őket, ha nem volnának jók, azzal azért tisztába vagy, gondold csak a Pici-re.

– Ne is emlegessed nekem a Picit! – hallatszott Bélabá bosszús hangja.

– Na mi történt? – érdeklődött Varga.

– A szokásos. Úgyhogy mondtam már neked. Ne küldjél hozzám több cigány gyereket. A Párizsról egyenesen hallani se akarok, de a többi telepről se. Ismered a viccet? Mit mondanak a cigánynak, ha öltönyben ül?... Kérem, a vádlott álljon fel!

– A Pici börtönben van? – kérdezte őszintén megdöbbenve Varga tanár úr. Erre Bélabá újra nevetni kezdett.

– Dehogy! Lelépett. Egyszer csak nem jött. Pedig már érdeklődtek utána NB2-ből, megyei szinten. De ezek máshoz se értenek egy idő után, mint gyerekeket csinálni!

Varga most már láthatóan zavarba jött.

– Hagyja tanár úr! – sajnálta meg Carlo. – A Pici kórházban van, Miskolcon. Lesérült a legutóbbi meccs után, tudja, amikor megnyertük a Kazincbarcika ellen.

– Nincs könnyű dolgod, Bélabá – próbált kicsit hízelegni Varga. – De ezek a fiúk mások. Nézd meg őket.

– Ha most maga azt hiszi, hogy a Bélabá ezek után tényleg megnéz, akkor nagyon téved – mondta ki Franky az igazságot, miután Varga tanár úr elkedvetlenedve letette a telefont.

– Most min csodálkozik a tanár úr? – kérdezte Carlo. – Nap mint nap ez ez megy.

– Nem tudom, miről beszélsz fiam – Varga komolyan nézett rájuk. – Azért erről ti is tehettek... Hirtelen elhallgatott, érezte, hogy ellentmondásba keveredett önmagával. – A Bélabá jó szakember. Ha valóban olyan jók vagytok, akkor két kézzel kap utánatok – folytatta, mintegy magát is győzködve.

– Én nem megyek – mondta Carlo.

– Márpedig mész és megpróbálsz! – parancsolt rá a tanár úr.

Becsöngettek. Varga ment órát tartani. Franky és Carlo pedig az osztályukba. Nem nagyon volt idejük tépelődni a témán.

- Jellemezze Varga tanár úr Farnkyhez és Carlóhoz való viszonyát!
- Mi az, amit Carlo Varga tanár úr szavaiban előítéletes beszédként érzékel?
- Ha igaz, hogy a cigány játékosok egy vegyes csapatban „önzőznek”, akkor mi lehet ennek az oka?
- Mi minden akadályozza, hogy egy roma fiú focista legyen? Sorold fel!
- Miért tartja Carlo naivnak Varga tanár urat, milyen tapasztalatai mondanak ellent a tanár úr javaslatának, tervének? A Bélabával folytatott beszélgetés Carlo vagy a tesitanár véleményét támasztja alá?
- Bélabá miért jellegzetes példája az előítéletes magatartásnak? Hol, miben ítél néhány esetből való hamis általánosítással, amelyeket a számára ismeretlen Carlóra és Frankyre is kiterjeszt, ráhúz? Példái közül melyikről derül ki azonnal, hogy nem igaz?
 - Írd meg Carlo belső monológját a történetek után!
 - Írd meg Varga tanár úr belső monológját a történetek után!
 - Írj fogalmazást saját, hasonló – közvetett vagy közvetlen – tapasztalataidról!

Bódis Krisztáról és néhány a témához kapcsolódó művéről

Bódis Kriszta író, pszichológus, dokumentumfilmes. 1967-ben született. Pszichológia és esztétika szakon végzett az ELTE-n. Közel száz dokumentumriportot készített a Magyar Televízióban a kilencvenes évek végén a marginális csoportokról, égető társadalmi kérdésekről: prostitúcióról, kiszolgáltatottságról, homoszexualitásról, kirekesztésről, társadalmi előítéletekről, szolidaritásról, többek között a romák helyzetéről és a roma kultúráról is. Ugyanebben a témában több nagyobb lélegzetű dokumentumfilmet rendezett. Például a *Rabszolgavásárt*, amely az emberkereskedelemtől szól, vagy a *Falusi románc – meleg szerelem* címűt, amelyben egy leszbikus szerelem történetét követi nyomon, vagy a *Báriséj – Nagylányt*, amely az oláh cigány közösségek nőkkel kapcsolatos szokásairól szól, http://indavideo.hu/video/Barisej_dokumentumfilm_reszlete vagy a *Romani kris-t*, ami az oláh cigány hagyományokat és etikát, a cigány törvényt mutatja be.

Közel húsz éve közvetlenül a nyomorban élők között dolgozik (elsősorban Ózdon) azért, hogy olyan támogatások, együttműködések rendszerét működtesse, amely lehetővé teszi a nyomorból való kitörést. Kezdetben önkéntesként egy cigánytelep közepére (az ózdi Hétes telepre) alkotótábor szervezett, majd ebből a programból egy komplex teleprehabilitációs munka fejlődött ki. Ennek során a Hétes telepen élők építő közösséggé formálódtak, fürdőházat, focipályát hoztak létre, de a Van Helyed csapata adósságkezelést, tanítást és alkotó munkát is folytatott a telepen élő romákkal összefogva. Bódis módszerében központi helyen van az alkotás, azon belül a filmezés és fotózás. Ennek egyik legismertebb produktuma a Valovi Rap:

https://www.youtube.com/watch?v=mg4cKh4r_bl.

2014-től az ózdi Van Helyed Stúdió alapítója és szakmai vezetője, ahol munkatársaival a hátrányos helyzetű, többségében roma diákok eredményes továbbtanulását segítik. (A www.vanhelyed.org honlapon található bővebb információ.)

Verseket és prózát húsz éves kora óta publikál. Eddig három regényt írt: *Kemény vaj* (2003), *Artista* (2006), *Carlo Párizsban* (2014). A *kemény vaj* egy szép és okos prostituált fejlődésregényén keresztül többek között a női alávetettségéről, az egyenjogúság hiányáról, az emancipáció igényéről beszél. Az *Artista* nevelőotthonban élő és onnan szökdöső fiatalok sorsáról szól fiktív dokumentarista interjúbetétek segítségével több nézőpontból. A regény krimiszerű, mert egy egy évvel korábbi haláleset körülményeit igyekszik benne kideríteni a helyszínre visszatérő pszichológusnő. A *Carlo Párizsban* ifjúsági regény (is), amely egy okos, tehetséges és jóérzésű 15 éves telepi cigányfiú viszontagságairól, kalandjairól, sportkarrierjéről szól. Három interjú az íróról és legutóbbi regényéről:

http://divany.hu/poronty/2014/12/17/bodis_kriszta_parizs_videken_van/

<http://librarius.hu/2015/04/22/bodis-kriszta-interju/>

<http://www.szeretlekmagyarorszag.hu/bodis-kriszta-hus-ver-embereknek-akartam-segiteni/>

Az antiszemitizmus kérdésköréhez két videó is kapcsolódik, Parti Nagy Lajosé és Závada Pálé. Az előbbiben található kérdések, javasolt beszélgetési irányok, feladatok zöme mind a Tersánszky-, mind a Szép Ernő-szöveg által elindított gondolkodási és írásfolyamathoz alkalmazhatók. A Závada-videóhoz készült feladatok nem ismétlik meg a Parti-videónál szereplő, de itt is használhatóakat, ezért a foglalkozásvezetőnek kell azokat átemelnie.

vagy rejtvényként feladni. Az előbbinél pedig érdemes rákérdezni, hogy kiket és milyen célból azonosít, mos össze a klip [zsidók és kommunisták, ill. szocialisták, ill. liberálisok].

- Ennél kényesebb és izgalmasabb téma, ha Magyarország egyik legnépszerűbb rock-énekesének, Kovács Ákosnak *Bosszú népe* című dalát játszuk le. A koncertverzióban (<https://www.youtube.com/watch?v=pfr8AvcSyic>) Ákos gúnyolódik az őt szerinte jogtalanul antiszemitizmussal vádoló sajtón. Két másik, a Youtube-on található klip: <https://www.youtube.com/watch?v=Awp4Ziw-Y60> és <https://www.youtube.com/watch?v=YVd8o9v6FMw> (amelyek közül a másodikat a koncertváltozatnál sokkal többen, 173 000 néztek meg) azonban mintha egyértelműen az Ákos által vitatott antiszemita értelmezést képviselné, támasztaná alá képanyagával. Erről parázs vitát lehet rendezni. (A klipet készítő befogadók értették félre a dalt, felelős-e a szerző a félreértésért, ha valóban arról van szó?)
A témához javasolt szakirodalmat lásd a feladatoknál!
- Egy másik lehetőség a *Saul fia* Globe-díját követő kommentárok bemutatása és megbeszélése. Lásd a feladatoknál!
- Külön téma lehet arról beszélgetni, hogy valójában mit is jelent az, hogy valaki „zsidó”? Vallás, nyelv, származás, a hovatartozás tudata, az, akit annak tartanak stb.? Ki dönti el? Ehhez adalék lehet Radnóti híres, naplójában is megtalálható, Komlós Aladárhoz írt levele.

Hogy is kezdjem... A szobám falán három „családi kép” van, három fényképmásolat. Barabás egyik meglehetősen ismeretlen Arany-festményének másolata, ugyanerről a festményről külön a fej, és Simó Ferenc egy nemrégiben fölfedezett festményének másolata az öreg Kazinczyról. A Kazinczyképről csaknem mindegyik „nem bennfentes” látogatóm, de az Aranyról is sokan (nem közismert, népivé stilizált arc) megkérdezik: „a nagybátyád?” vagy „a rokonod?” Igen – felelem ilyenkor, Arany és Kazinczy. S valóban nagy- vagy dédnagybátyáim ők. S rokonom a hitét váltó Balassa, az evangélikus Berzsényi és Petőfi, a kálvinista Kölcsey, a katolikus Vörösmarty vagy Babits, avagy a zsidó Szép Ernő vagy Füst Milán, hogy közelebb jöjjenek. S az ősök? A Berzsényi szemével látott Horatius éppúgy, mint a zsidó Salamon, a zsoldáros Dávid király, Ésaías vagy Jézus, Máté vagy János stb., rengeteg rokonom van. De semmi esetre sem csak Salamon, Dávid, Ésaías, Szép Ernő vagy Füst! Vannak távolabbi és közelebbi rokonaik. Nem mondtam ezzel újat Neked, azt hiszem. Ezt így érzem, és ezen a „belső valóságon” nem változtathatnak törvények. Zsidóságomat soha nem tagadtam meg, „Zsidó felekezetű” vagyok ma is (majd később megmagyarázom, miért), de nem érzem zsidónak magam, a vallásra nem neveltek, nem szükségletem, nem gyakorlom, a fajt, a vérrögöt, a talajgyökért, az idegekben remegő ősi bánatot baromságnak tartom, és nem „szellemiségem” és „lelkiségem” és „költőiségem” ősi meghatározójának. Még szociálisan is csupán botcsinálta közösségnek ismerem a zsidóságot. Ilyenek a tapasztalataim. Lehet, hogy nincs így, én így érzem, és nem tudnék hazugságban élni. A zsidóságom „életproblémám”, mert azzá tették a körülmények, a törvények, a világ. Kényszerből probléma. Különben magyar költő vagyok, rokonaikat felsoroltam, s nem érdekel (csak gyakorlatilag, „életileg”), hogy mi a véleménye, erről a mindenkori miniszterelnöknek, Maróthy–Meizlernek, Fájának vagy Sós Endrének. Ezek kitagadhatnak, befogadhatnak, az én „nemzetem” nem kiabál le a könyvespolcra, hogy mars büdös zsidó, hazám tájai kinyílnak előttem, a bokor nem tép rajtam külön nagyobb, mint máson, a fa nem ágaskodik lábujjhegyre, hogy ne érjem el gyümölcsét. Ha ilyesmit tapasztalnék – megölném magam, mert másként, mint élek, élni nem tudok, s mást hinni és másképp gondolkodni sem. Így érzem ezt ma is, 1942-ben is, három hónapi munkaszolgálat és tizennégy napi büntetőtábor után is – (ne neved ki, tudom, hogy megjárta a háborút, de az más volt, nem volt megalázó), kiszorítva az irodalomból, ahol sarkamig nem érő költőcskék futkosnak, használhatatlan és használatlan tanári oklevéllel a zsebemben, az elkövetkező napok, hónapok, évek tudatában is. S ha megölnék? Ezen ez sem változtat.

Feladatok, témák

(Akár a megalkotandó szöveg is épülhet részben vagy egészben ezek valamelyikére.)

- Írj beszámolót, elmélkedést arról, hogy az iskolai holokauszt-megemlékezéseket milyennek látod, hogy milyen ezeknek a visszhangja, hatása!
- Írj vitaindítót arról, hogy ma Magyarországon téma-e a zsidókérdés, s ha igen, mi okból és mi célból! Használd fel személyes tapasztalataidat!
- Készíts fiktív vagy valóságos interjút a holokauszt egy túlélőjének leszármazottjával arról, hogy miképpen van jelen ez az örökség benne, a családjában!
- Írj arról, hogy szűkebb vagy tágabb környezetben jelentkezik-e, s ha igen, hogyan jelentkezik a zsidókkal szembeni „faji megkülönböztetés”!
- Nézz meg négy – vagy egy-két – igen rövid videót, melyekben egy színész (Fullajtár Andrea, <https://www.youtube.com/watch?v=IdZW8wJc8I>), egy jazz-zenész (Szakcsi Lakatos Béla, <https://www.youtube.com/watch?v=8vCjWTlf-ns>), egy író (GreCsó Krisztián, <https://www.youtube.com/watch?v=gFCsLL6cL-M>) és egy híres kosaras (Török Zita, <https://www.youtube.com/watch?v=TFa0IPnWVvKQ>) beszél a zsidókkal, zsidósággal kapcsolatos élményeiről. Ha valamelyik vallomás megragad és valamilyen saját élményedre, gondolatodra emlékeztet, írd a hasonló tapasztalatról!
- Írj beszámolót arról, hogy településeden mi történt a zsidókkal a második világháború idején! Egyetlen közságon forgó történetet vagy személyt is választhatsz témául.
- Írj fogalmazást a holokauszttagadásról, azaz arról a „koncepcióról”, hogy a haláltáborokat csak a zsidók találták ki önsajnáltatásból s az ebből való nyerészkedés kedvéért! Mi lehet a lélektani magyarázata és célja ennek az „elméletnek”?
- Írj arról, hogy milyen előítéletek, sztereotípiák övezik a zsidóságot s te honnan ismered ezeket!
- Keress antiszemita megnyilvánulásokat az interneten, a sajtóban vagy a popzenében! Értelmezd az adott megnyilvánulásokat saját írásodban!
 - a) Segítség lehet például a Saul fiának Golden Globe díjjal való kitüntetése körüli visszhang. Ehhez lásd pl. http://index.hu/mindekozben/poszt/2016/01/11?s=&a=a_szabo_peter&kateg=besztof&tol=2016-01-11, ill. <https://kuruc.info/r/56/143584/> (a „holokamuról”) <http://www.origo.hu/filmklub/blog/riport/sajtotajekoztato/20160114-a-saul-fia-rendezoje-szeppen-helyretette-a-frocsogo-kommenteloket-nemes-jeles-laszlo.html>
 - b) Hallgasd meg Ákos *Bosszú népe* című számát, illetve nézd meg a dal három klipjét, illetve Ákosnak a koncertfelvételen hallható reakcióját az antiszemitizmus vádjára! Kommentáld a dalt, a klipek képes szövegértelmezését és a vitatott véleményt! A koncertverzió: <https://www.youtube.com/watch?v=pfr8AvcSyic> és két másik, a Youtube-on található klip: <https://www.youtube.com/watch?v=Awp4Ziw-Y60> ; <https://www.youtube.com/watch?v=YVd8o9v6FMw>
Ha van kedved, olvasd el a dal egy elemzését is! Az elemzés egyúttal a teljes dalszöveget is tartalmazza: <http://www.nyest.hu/hirek/ami-benne-van-a-szovegben-br-meg-ha-nincs-is-benne>
- Egyes szám első személyben (E/1) írd belső monológot egy korodbeli zsidó diáktársad nézőpontjából a származásáról s ezzel kapcsolatos élményeiről!

Parti Nagy Lajosról és néhány a témához kapcsolódó művéről

Parti Nagy Lajos (1953-) műveinek zöme és a szerzőről szóló legfontosabb információk megtalálhatók a Digitális Irodalmi Akadémia Parti Nagy-lapján:

<http://www.pim.hu/object.E1F26A49-1D97-4884-969A-C420D27801D4.ivy>

Parti Nagy eleinte elsősorban költőként alkotott jelentőset. 80-as 90-es években írt verseinek az *Esti Kréta* (1995) című kötetben közreadott válogatása és *Grafitnesz* (2003) című kötete a magyar posztmodern líra csúcsteljesítményei közé tartozik. Ízelítőül két kiemelkedő verse a *Rókatárgy alkonyatkor* <http://www.pim.hu/object.4EB68B52-3BB8-4A01-9C58-59DAFB2B34E1.ivy> és a *Szívlapát* <http://parti-nagy.irolap.hu/hu/szivlapat>. *Hullámozó Balaton* (1994) és *A fagyott kutya lába* (2006) című novelláskötetei a korszak legjobb prózaírói közé emelték. A Sárbogárdi Jolán álnéven közreadott *A test anygala* című kisregénye és *Ibusár* című színdarabja a nyelvész sziporkázó játéka a legolcsóbb ponyvairodalom, a giccsvilág nyelvével. A *Fülkefor és vidéke – magyar mesék* (2012), illetve annak 2014-es folytatása a politikai publicisztika és a szépirodalom határterületén járnak. Ez is mutatja szerzőjüknek társadalmi felelősségvállalását, amit a választott Tersánszky-szövegben is megtalál. A Tersánszky 1944-es végrendeletében megjelenő témához szépirodalmi alkotásai közül talán negatív utópiája, a *Hősöm tere* (2000) áll legközelebb, amely egy szélsőjobbaldali galambdiktatúra kiépüléséről szól.

ZÁVADA PÁL – SZÉP ERNŐ: EMBERSZAG

A beszélgetést itt is indíthatja az a kérdés, hogy mivel indokolja Závada Pál, hogy ezt a regényrészletet választotta.

Néhány lehetséges segítő kérdés a videóhoz

- Mit jelent ebben az esetben a dokumentumregény szó? Ki az elbeszélője, mi a „cselekménye”, mennyi időt ölel fel?
- Az elmélkedés kulcsszava a (gyermeki) **rácsodálkozás**. Mit jelent itt ez a szó? Miért tartja fontosnak ezt az írói attitűdöt, szemléletmódot Szép Ernő *Emberszag* című regényében a kortárs szerző?
- Závada Szép Ernő egy korábbi, 1919-es, önnön zsidóságról szóló, rácsodálkozásos írásából is idéz. Mi ellen háborog Szép Ernő? Hogyan viszonyul saját zsidóságához? Milyen keserűen tréfás javaslatot fogalmaz meg? (Az idézett szöveg megtalálható a videóhoz mellékelt *Emberszag*-részletek után.)

Néhány lehetséges segítő kérdés Szép Ernő *Emberszag* című regényének részletének feldolgozásához

- Hozzatok példát arra, hogy az elbeszélő nem akarja részletezni, hatásvadász módon kiemelni az átélt kínokat, szörnyűségeket! Hol jelzi, hogy most valamin nagyvonalúan átugrik?
- A melegnek és hatásának leírásában Szép Ernő hogyan keres közös nevezőt a hajcsárok és rabok között, hogyan érvényesül empátiája, beleérző képessége?
- A meleg kapcsán milyen történelmi asszociációkat emel be az elbeszélő?
- A menetre kényszerített zsidók közötti társadalmi különbségek hogyan jelennek meg? Vajon mi a célja ezek rögzítésének? Hozz példát az elbeszélői iróniára és a szereplők közötti szolidaritásra!
- Mi lehet a szerepe a betegségek, a nem a kényszermentetből fakadó testi panaszok felsorolásának? (A rabtársak nyilván valóban mindenféle betegségtől szenvedtek, de az már írói döntés kérdése, hogy ezekre részletesen, nevükön nevezve tér-e ki az író.)
- Milyennek láttatja az egyik rabot lelövő tizedest a részlet?
- Mi lehet a szerepe, jelentése annak, hogy a regényrészlet szép, kidolgozott természetleírással végződik?

Javasolt beszélgetési irányok, aktualizálás

- Lásd a Parti Nagy-videó, a Tersánszky-végrendelet feldolgozásánál! Itt csak néhány kiegészítés található.
- Beszélgethetünk arról, hogy mik is azok az előítéletek, mi velük a baj? Mi az oka, forrása az előítéletes gondolkodásnak, viselkedésnek? (A lehető legrövidebb vázlat a neten ehhez: [IX. Előítélet.doc 43KB Jun 23 2009 09:52:16 PM](http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszag/nemzetisegek/romak/kisebbsegek_kisebbsege/pages/kk_11_eros.htm), rövid tanulmány: http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszag/nemzetisegek/romak/kisebbsegek_kisebbsege/pages/kk_11_eros.htm)
- Esetleg arrafelé is elindulhatunk, hogy mi magyarázza, hogy Szép Ernő már mellékelte 1919-es szövegében is a zsidók akkori megkülönböztetésére reagál. Azaz a magyar antiszemitizmus történetét nem lehet a náciakkal kezdeni. Szó lehet az antiszemitizmus sok évszázados hagyományáról, hisz az *Emberszag*-részletben Szép Ernő a zsidóság korábbi kiűzetéseit, üldöztetését is felidézi. Bibó István *Zsidókérdés Magyarországon* című híres és nagyszerű tanulmányából (<http://mek.oszk.hu/02000/02043/html/362.html>) is célszerű idézni. Érdemes a tanulmányt ajánlani, annak egy-egy részletét a kérdésben tájékozódni kívánóknak a következő foglalkozásig elolvasandónak kijelölni. Például a *Zsidók és antiszemiták* című fejezetnek *Az antiszemitizmus összefüggése a társadalmi fejlődés zavaival*, valamint *Az antiszemitizmus összetevői és az antiszemitizmus elleni küzdelem* című rövid alfejezeteit. (A szerzőről mondjuk el a legfontosabbakat, 1956-os államminiszteri szerepét, parlamentbeli kitartását, börtönbüntetését s azt, hogy személy szerint hívő református volt. S talán azt is, hogy a legnagyobb 20-ik századi magyar politikai gondolkodó.)
- A zsidó származású kommunisták kommünben vállalt szerepének felidézése is megkerülhetetlen. Érdemes kitérni arra, hogy a zsidóságot mi vonzotta a baloldali mozgalmakhoz, de arra is, hogy hiba hamisan általánosítani, hisz legalább annyi volt a szocialista mozgalmakkal nem rokonszenvező zsidó is. Különösen fontos annak tisztázása, hogy a Horthy-korszakban a zsidóságnak egyfajta bűnbakszerepet osztottak ki. Trianonért a hivatalos ideológia gyakran a kommünt és ezen belül a zsidóságot tette felelőssé, noha ez történelmileg nem igaz.
- Lehetséges téma a Komlós Aladárnak írt, a Parti Nagy-videó kapcsán idézett Radnóti-levélnak és Szép Ernő 1919-es szövegének összevetése. (A zsidó származás esetlegességének hangsúlya. Itt behozható még Kertész Imre *Sorstalanság*ából az a rész, amelyben Köves Gyuri Annamarinak magyarázva magukra vonatkoztatja a Koldus és királyfi-történetet (A 3. fejezet utolsó oldala). <http://dia.jadox.pim.hu/jetspeed/displayXhtml?offset=1&origOffset=-1&docId=742&secId=68432&qdcId=3&libraryId=-1&filter=Kert%C3%A9sz+Imre&limit=1000&pageSet=1>)
- Érdemes beszélgetni arról, hogy milyen magyar írók, kritikusok, festők nem tértek vissza a deportálásból, a munka- vagy haláltáborokból. (Radnótit biztos említeni fogják a gyerekek, legalább Szerb Antal, Gelléri Andor Endre és Bálint György nevét érdemes még említeni!)
- Beszélgethetünk arról is, hogy tudják-e a gyerekek, hogy az adott településen kik pusztultak el a vészkorszakban.

Alapos háttérstudomány a mai magyarországi antiszemitizmusról: http://tev.hu/wp-content/uploads/2014/04/Median_TEV_antiszemizmus-tanulmany_2014_HU.pdf

Feladatok, témák

(Akár a megalkotandó szöveg is épülhet részben vagy egészben ezek valamelyikére.)

- Itt a javaslatok, témák sora szinte teljesen azonos a Parti Nagy-Tersánszky videóhoz megadottal. Lásd ott! Csak egy-két kiegészítés következik.
- Csinálj képzeletbeli vagy valóságos interjút valakivel, akinek a felmenői külső szemlélőként vagy esetleg katonaként részt vettek vagy részt vehettek volna a munkaszolgálatosok felügyeletében vagy a deportálásokban!

- Írd meg naplóbejegyzés vagy emlékirat vagy belső monológ formájában, hogyan emlékezhet egy hajdani őr nyolcvanévesen a zsidók deportálására, esetleg Szép Ernőék menetszlopának kísérésére!
- Írj fogalmazást arról, hogy lehet-e ezekről a kérdésekről beszélgetni egy családban 2016-ban!
- Ihletőnek érdemes lehet elolvasni Závada Pálnak az *Idegen test* című, nem kis részben az antiszemitizmusról szóló regénye megjelenésekor adott interjút: <http://www.origo.hu/kultura/20080605-zavada-pal-interju-megjelent-az-idegen-testunk-zsidokerdes-antiszemitizmus.html>

Závada Pálról és néhány a témához kapcsolódó művéről

Závada Pál (1954-) a Békés megyei Tótkomlóson született egy a XVIII. században betelepített szlovák (azaz „tót”) módos parasztcsaládba, „kulákcshaládba”. Ez az életrajzi adat itt azért fontos, mert a regényíró szociológusként indult, első műve éppen a jelentős részben felmenőiről szóló *Kulákprés* című család- és faluszociográfia (1986). Későbbi regényei is erősen kötődnek ehhez a tájhoz, községhez. Első nagy sikerét a *Jadviga párnája* (1997) című levél- és naplóregénnyel aratta. Pályájának kiemelkedő alkotása *A fényképész utókora* című regény (2004). Már ebben is feltűnik a rasszizmus, antiszemitizmus témája, de meghatározóvá 2008-ban megjelent *Idegen testünk* című regényében vált. Az alábbiakban ebből található részlet. Legutóbbi, átfogó igényű regényében, a *Természetes fényben* (2014) is szerepet kap a szülőföldjén, szülőfalujában is tapasztalható rasszizmus, hátrányos megkülönböztetés. Alighanem ezekre a könyvekre gondol Závada, amikor a videóban Szép Ernőnek való tartozását említi.

Az *Idegen testünk* központi eseménye egy 1940 szeptemberében 12 ember részvételével zajló nagy esti-éjszakai beszélgetés. A cselekmény azonban tele van flashforwardokkal, előreecsusszanásokkal, így a regény eseményei 1940 és 1946 között játszódnak. Az alábbiakban egy 1946-os jelenetből idézünk. Érdemes ennek elolvasása előtt vagy után megismerkedni a szerzőnek a könyv megjelenése kapcsán adott interjújával, amelyben felvetődik a kiragadott részletek veszélyes felhasználásának kérdése is. <http://www.origo.hu/kultura/20080605-zavada-pal-interju-megjelent-az-idegen-testunk-zsidokerdes-antiszemitizmus.html>

Szögezzük le, hogy a magát felsőbbrendűnek tartó zsidóság egyrészt folyton a szellemi-gazdasági egyeduralom megszerzésére törekszik, másrészt zsidó faji szolidaritása mindig erősebb a fajon belüli esetleges ideológiai széthúzásainál.

Na most hogyan fest ez itt és most? Magyarországon a szovjet megszállók kezéből nem a valódi demokraták kapják meg a hatalmat, hanem a zsidók, akik először a régi vezető rétegekkel és a keresztény középosztállyal számolnak le – a rendőrség, a népbírók és igazoló bizottságok működése meg a svábok kitelepítése egyaránt a zsidó bosszút jelenti –, utána pedig nekiállnak leigázni magát a magyar fajt.

Egyikünk itt fölsóhajt, leteszi a tollat, és elkínzott arccal kérdezi Imrétől, hogy ez mire való, ugyan mi értelme van ennek, mire azt a kimért választ kapja, hogy az emberiségnek az egy igen régi, hasznos tradíciója, hogy fölismeréseit följegyezi mások okulására – följegyezteti, ha helyesbíthetünk, s már folytatódik is a diktálás.

A magyarországi zsidóság áll egyrészt az öreg zsidókból – nagyiparosok, tőkések, gazdag polgárok –, másrészt a fiatal zsidókból, vagyis a kommunistákból, de rögtön le kell szögeznünk, hogy ez a két csoport a faji cél, a honi zsidóuralom érdekében összejátszik. Az öreg zsidók az angolszász országok és a nyugati zsidó nagytőkések támogatását 341szerzik meg, míg a fiatal zsidók a szovjetekét. Az öregek és a fiatalok célja tehát közös – a nagyhatalmakat ravaszul kijátszani egymás ellen, és megteremteni a zsidó egyeduralmat. S miután a szovjetekre támaszkodva szinte maradéktalanul véghezviszik már programjukat, most Amerika segítségével akarják távozásra kényszeríteni a megszálló katonaságot, hogy kiépítsék hazánkban a zsidó neoarisztokrácia és középosztály egyeduralmát – hasonlóan a két világháború közötti rendszerhez, csak zsidó változatban.

Imre, tudod, hogy mindig te voltál az, aki nekem, szakítja meg a szónoklatot megint az a dadogós, de most... és éppen te...?

Giza, nagyon kérek...!, szól rá az ezredes erre a folyton rosszkedvű, fonnyadó nőre, aki – mondjuk meg akkor, hogy a tulajdon nővére. Akiben pedig jobban megbízik, mint a feleségében, így ha bizalmas megbeszélőnőnk van – hadd áruljuk el ezt is –, ezért kéret bennünket inkább ide, a pesterzsébeti házukba. De Gizella csak néz maga elé fásultan, mint akit megverték, levegőt vesz, mégsem szól, ujjai közt forgatja, majd leteszi a tollat, és

ő, aki a Flamm családban kamaszkora óta mindig mindent híven följegyez és leadminisztrál, most azt mondja halkan, hogy már nem tud írni.

Na, ezért jó, hogy mi is jelen vagyunk, mintha ezzel is számolna az ezredes úr, csak int a mutatóujjával, s már nyisszan és siklik is a papíron a töltőtollhegy, miszerint azt is tudni kell, hogy a zsidó kommunista vezetők az ideológia álarca alatt mindig megőrzik erős faji identitásukat. Noha 342 azt hirdetik, hogy éppen ezzel fordulnak szembe, amikor az osztály nélküli társadalomban való fölloldódás eszméjét teszik magukévá, ám ez pusztán ámtítás és porhintés. Miként az is, hogy pártjuk a zsidók asszimilációjának volna odacsalogató terepe. A zsidó magyar kommunisták úgy tesznek, mintha nem vállalnának közösséget a magyar zsidóság más csoportjaival – úgy tesznek, mint..., kicsit lassabban, ha kérhetnénk –, és nem riadnak vissza olykor még a politikai antiszemitizmus látszatát keltő akcióktól sem. Ám ezek bennünket ne tévesszenek meg – megvan? Nagy hangon hirdetik, hogy az osztályharc kérelhetetlen alapján minden vallással s minden tőkessel és polgárral szemben állnak, így a zsidóval is – ám vele csak látszatra. Neki a hátsó kiskapun mindig visszacsempészik mindazt az előnyt és hatalmi befolyást, amelyet a kirakatából látványosan kirámoznak.

Gizella itt is beleszól, hogy mit csempésznek?, kinek?, de mint aki nem is akar beszélni, csak kicsúszik a száján, még ha nem akarja is, nincs is kinek...!, néz ránc csodálkozva, ám ezredes öccse csak akkor küldi ki őt a szobából, amikor azt mondja: Vissza?, kinek?, tán a Schön Tóninak? (Idegen testünk 2008. 341-342.)

A regény elbeszéléstechnikájának sajátossága, hogy az elbeszélői nézőpont rögzítetlen. A bekezdések egy azonosíthatatlan „mi”-vel kezdődnek, azután egy én szól, akinek azonosítása komoly munkát ad az olvasónak. Az feljebb idézett szövegben Flórián Imre ezredes, a regény egyik fontos szereplője diktál, a „mi”, a hallgatóság azonban nem lehet teljesen azonos az 1940-es társasággal, azzal a 12 emberrel). 1946-ban járunk, Németország és a vele szövetséges Magyarország vereséget szenvedett, az országban szovjet katonák vannak, a régi hatalom összedőlt, egy új, demokratikus építkezés kezdetén hihetnénk magunkat, ha a szovjetek befolyása nem vetne árnyat a kialakuló politikai rendszerre. Az idézett szöveg azért izgalmas, mert olyan antiszemita összeesküvés-elmélet rajzolódik ki benne, amelynek hatását még ma is tapasztalhatjuk.

Nézzük meg a látszólag logikus érvelés néhány gyenge pontját!

- Miért valószínűtlen a zsidók politikai orientációjának életkor szerinti csoportosítása? (Például hány éves volt az 1892-ben született Rákosi Mátyás 1946-ban?)
- Politikailag lehetséges-e, hogy a hatalomra törő zsidóság mind az orosz, mind az amerikai befolyástól megszabadulhat a kettőt egymás ellen kijátszva?
- A faji identitást és összetartást ez a szörnyű agyszülemény erősebbnek tartja minden más érzésnél és érdeknél. Érdemes Radnóti és Szép Ernő zsidósághoz való viszonyáról szóló vallomását ezzel az elképzeléssel összevetni!
- Milyen érvet hoz fel a szöveg az ellen, hogy a kommunista zsidókat a beolvadás, a hátrányos megkülönböztetéstől való megszabadulás vágya vonzza a kommunista pártba, illetve a kommunista jövőképhez? Ha valóban nem volt ennek a váagnak szerepe, akkor mivel magyarázható, hogy sok zsidó származású magyar lépett be az ellenzékben lévő, hatalomra kerülésre nem számító szociáldemokrata pártba az első világháború alatt és után is? Közülük nem kevesen a két világháború között többnyire illegálisban lévő kommunista pártba is beléptek.
- Vajon a zsidó nagytőkések beléptek-e a két világháború között a szociáldemokrata, a második világháború után a kommunista pártba?
- Hogyan kell elképzelni, hogy a zsidó tőkéseknek és polgároknak a kommunista berendezkedésű „zsidó egyeduralom” visszacsempészi „mindazt az előnyt és hatalmi befolyást, amelyet a kirakatából látványosan kirámoznak”?
- Flóris ezredes, mint az előítéletes gondolkodás általában, a zsidókról általában beszél, nem egyes emberekről. Érdemes ezt összevetni azzal, amilyen sokféle embert látott Szépe Ernő az *Emberszágban*.

Táblázat a mai Magyarországi antiszemitizmusról egy 2015-ös Medián-tanulmányból (http://tev.hu/wp-content/uploads/2014/04/Median_TEV_antiszemitizmus-tanulmany_2014_HU.pdf)

1. táblázat

A zsidóellenes előítéletesség tartalma

(egyetértés különféle kijelentésekkel, százalék)

	év	teljesen egyetért	egyetért
A zsidó származású értelmiségiek befolyásuk alatt tartják a sajtót és a kultúrát	2006	12	19
	2011	14	21
	2013	11	18
	2014	11	16
Létezik egy titkos zsidó együttműködés, amely meghatározza a politikai és gazdasági folyamatokat	2006	10	17
	2011	14	20
	2013	15	19
	2014	14	17
Túl nagy a zsidók befolyása ma Magyarországon	2013	12	15
	2014	9	15
A legjobb az lenne, ha a zsidók kivándorolnának az országból	2006	5	7
	2011	8	12
	2013	6	9
	2014	6	14
Bizonyos foglalkozási területeken korlátozni kellene a zsidók számát	2006	5	10
	2011	7	12
	2013	5	11
	2014	7	9
Jézus keresztre feszítése a zsidók megbocsáthatatlan bűne	2006	8	12
	2011	9	12
	2013	7	8
	2014	9	16
A zsidóság szenvedése Isten büntetése volt	2006	7	7
	2011	5	9
	2013	4	7
	2014	7	10
A zsidók hajlamosabbak tisztátlan eszközöket használni céljaik elérése érdekében, mint mások	2006	8	13
	2011	9	17
	2013	7	15
	2014	7	13

Női sorsok, szolidaritás, empátia

GERGELY ÁGNES – TERSÁNSZKY JÓZSI JENŐ: ILLATOS KIS LEVÉLKÉK

Néhány lehetséges segítő kérdés a videóhoz

Gergely Ágnes monológjának kulcsszava a szolidaritás. Érdekes a beszélgetést azzal kezdeni, hogy mit jelent a szó Gergely Ágnes szóhasználatában, példái szerint.

- Mit jelent általában s mit Gergely Ágnes szóhasználatában a szolidaritás? Kivel kell szolidárisnak lenni?
- A szociológia közös és kölcsönös felelősség- és kötelességvállalásként definiálja a szolidaritást, a francia forradalom gondolatrendszeréből a testvériség fogalma, a kereszténységből a felebaráti szeretetét feleltethető meg neki. Gergely Ágnes értelmezése melyik változathoz áll legközelebb?
- Két szolidáris emberről beszél a költőnő, egy valós és egy kitalált figuráról. Kik ők?
- Ki iránt tanúsított szolidaritást Tersánszky Józsi Jenő, és hogyan fejezte ki e szolidaritást? (Itt esetleg érdemes megnézni azt a videót, amelyben Parti Nagy Lajos felolvassa a végrendelet nagy részét és értelmezi is azt.)
- Tersánszky milyen bohócos gesztusait, szokásait említi Gergely Ágnes? Miért tartja mégis nagyon komoly embernek?
- Ki iránt és hogyan tanúsított a videó szerint szolidaritást (együttérzést, empátiát, segítőkészséget) Csicsa néni Tersánszky *Illatos levélké*k című kisregényének egyik szereplője?
- Mit tudtunk meg Vicuka s mit Csicsa néni sorsáról? Milyen két változatát testesíti meg a női kiszolgáltatottságnak a két szereplő? Melyikükre milyen kényszer hatott?

Néhány lehetséges segítő kérdés a Tersánszky-részletekhez

(Tartalom-összefoglalás) Az *Illatos levélké*k című kisregény elsődleges elbeszélője Zürössy Sándor, a bonviván, a szívtipró szerepeket játszó vidéki férfisínész. A rafinált elbeszéléstechnikájú könyvben azonban az ő szólamába más hangok is vegyülnek, főleg szerelme, Vicuka, később pedig Csicsa néni, Vicuka volt dajkájának, bizalmasának szavai. A cselekmény tengelyében Zürössy Sándor és Tarcsay Vicuka szerelme áll. Ennek késleltetett elbeszélésébe azonban a lány apjának, a polgármesternek és kártyapartnereinek mulatozása, kártyacsatái, és a nem kártyázó, gazdag, kövér, korosabb főjegyzőnek, Gáogh Károlynak, Vicuka vőlegényének jellemzése is beékelődik. Az elbeszélés Vicuka légyottra hívó névtelen levelével kezdődik, de csak sokkal később, kapcsolatuk kibontakozásának rajza után tudjuk meg, hogy a színésszel való viszonyt a lány Csicsa néni tanácsára kezdeményezi. A negyven rövid fejezetecskéből álló regénynek 30-ik, 34., 35 és 36. fejezetei a mellékelt részletek. A 30-ik (XXX.) fejezetben Vicuka idézi fel – utólag – Csicsa néni szerelemre biztató tanácsát. Itt tehát már három elbeszélői szólam ágyazódik egymásba: Sándor beszéli el, hogy Vicuka elmeséli, hogy mit is mondott neki Csicsa néni. A 34-36. fejezet már a tragikus végkifejlet elbeszélése: Sándor megtudja, hogy szerelme, aki már férjhez ment a főjegyzőhöz, gyermekágyi lázba esik, majd Sándortól fogant újszülött gyermekével együtt meghal. A nem idézett hátralévő négy fejezetben Sándortól megtudjuk, hogy a férj agyonlövi magát felesége sírja fölött. Ezután Sándor levelet kap a túlvilágról, pontosabban egy ugyanolyan borítékba tett és ugyanazzal a kézírással írt levelet, mint amilyeneket Vicukától kapott. Kiderül, hogy a korábbi leveleket a színész csúnya írású szerelme szép írású barátnőjének másolatában kapta meg. Most a házasodó barátnő elégetésre visszakeri azokat, mert felismerhető kezeírása kompromittálhatná őt a városban. Így Füzesynék le kell mondania kincséről, a Vicukától származó emlékről.

- A XXX. fejezet szerint miért kell Vicukának férjhez mennie a főjegyzőhöz?
- Hogyan ítéli meg Vicuka szüleit Csicsa néni? Milyen tanácsot ad a lánynak? Milyen érvekkel támasztja alá tanácsát?
- Mi motiválja, készteti a nénit arra, hogy ezt a tanácsot adja? Milyen megszólításokat használ a Vicukával való beszélgetésben?
- Milyennek látja Vicuka Csicsa néni gondolkodás- és beszédmódját?

- Vajon miért keresi fel Sándor, az elbeszélő Csicsa nénit, a polgármesterék vincellérnéjét? (Vincellér=a szőlőbirtokos szakértő alkalmazottja, munkafelügyelője.)
- A vincellérházban ugyan nem talál senkit Sándor, de az úton találkozik Csicsa nénivel. Milyen két fontos információt tud meg tőle?
- A XXXV-ik fejezet címe *Egy szörnyű tragédia a valóság szörnyű színpadán*. Mi teszi valóban drámai jelenetbe hasonlatossá ezt a kis fejezetet?
- A XXXVI. fejezetben is megmutatkozik Csicsa néni szolidaritása, empátiája, azaz beleérző képessége. Mivel vigasztalja Sándort, és milyen tanácsot ad neki? Miben hasonlít egymáshoz a két tanács: az, amit korábban Vicukának s az, amit most Sándornak ad? Mi a néni vezérlő szempontja?
- Milyen viszonyt lát Sándor Csicsa néni esetében a bölcsesség és a tanultság, iskolázottság között?

Javasolt beszélgetési irányok, aktualizálás

- A beszélgetés indítható azzal a kérdéssel, hogy a diákok Csicsa néni helyében milyen tanácsot adtak volna a hozzá nem illő jegyesét nem szerető Vicukának. Az is felvethető, hogy mennyiben erkölcstelen, mennyiben erkölcsös a néni tanácsa.
- Ha az idő engedi, szerepjátékot is érdemes játszani, amelyben a Vicukát alakító diák elmondja Csicsa néninek vagy egy barátnőjének, hogy mi szól a házasság ellen s mi szól mellette, hogy miért igazi dilemma számára a döntés. Ha nagyobb tanulócsoporttal dolgozunk, érdemes létrehozni kisebb (négyfős) csoportokat. Ez esetben a Vicukát alakító diákoknak kiscsoportjaik adjanak tanácsokat a beszélgetés/jelenet előtt.
- Érdemes arról is beszélgetni, hogy Vicuka miért nem egy barátnőjével beszél meg a dolgot, illetve, hogy egy vele egykorú barátnő milyen tanácsot adna. Fel kell hívni a figyelmet arra, hogy a regény nem ma, hanem 80-90 évvel ezelőtt játszódik, ráadásul egy jelképesen Sárhalomnak nevezett kisvárosban.
- Célszerű azt a kérdést is felvetni, hogy ma is vannak-e ilyen kényszerházasságok, kényszerhelyzetek. Illetve, hogy kis településen és nagyvárosban egyformán alakul-e ma egy ilyesféle helyzet.
- A beszélgetést kíváncsi arra is terelni, hogy vajon egy férfi esetében is hasonló erővel hatottak-e régebben, illetve hatnak-e ma az efféle kényszerek.

Feladatok, témák

(Akár a megalkotandó szöveg is épülhet részben vagy egészben ezek valamelyikére.)

- Írj hosszabb naplőbejegyzést egy olyan lány nevében, aki ma hasonló kényszerhelyzetben van, mint Vicuka! A kényszerítő tényezőket alakíthatod úgy, ahogy ezt a 21. században valószínűbbnek érzed.
- Mutass be egy olyan valóságos vagy kitalált figurát, aki a bajban lévőket olyan empátiával, együttérzéssel kezeli, mint a regény Csicsa nénije, aki akar és tud tanácsaival másokon segíteni! (Természetesen az írás akkor lesz jó, ha olyan problémákat, dilemmákat is vázolsz, amelyekben a te Csicsa nénidnek kell okosnak lennie.)
- Írj esszét arról, hogy ma milyen dilemmákkal, hátrányos helyzetekkel szembesül egy nő! („Miért nehéz ma nőnek lenni?”)
- Írj valódi vagy képzelt riportot elrontott női sorsokról! Olyanokról, ahol a kiszolgáltatottság, az élet megnyomorodása kifejezetten a női szereppel, a nők társadalmi helyzetével, megítélésével függ össze. Természetesen lehet szó egyetlen női sorról is.
- Írj esszét arról, hogy milyen számodra ellenszenves szerepelvárások, viselkedési elvárások formálják a nők életét?
- Ha fiú vagy, helyezkedj egy lány, asszony nézőpontjába, és írd arról, hogy mit tartasz ellenszenvesnek a férfi elvárásaiban, viselkedésében!
- Ha lány vagy, helyezkedj egy fiú, férfi nézőpontjába, és írd arról, hogy mit tartasz ellenszenvesnek a nők elvárásaiban, viselkedésében!

Gergely Ágnesről és néhány a témához kapcsolódó művéről

Gergely Ágnes (1933-) költő, regényíró, műfordító Endrődön született. 2010-ig írt írásai és a szerzőről szóló legfontosabb információk megtalálhatók a Digitális Irodalmi Akadémia Gergely Ágnes-lapján: <http://pim.hu/object.E580EA5A-4282-44F9-9C80-A41FF7692AC5.ivy> . Ugyanitt bőséges szakirodalmi ajánlást is kaphatunk. Az alábbiak e lapról származnak.

„Gyermekkorának nyugalmát, családi biztonságát szétzúzta a második világháború. Budapesti otthonukat kifosztották, édesapját 1944 végén elhurcolták, s többé nem tért haza.” Színésznő szeretett volna lenni, de mivel polgári és jobboldali szociáldemokrata családi háttere miatt felvétele után nem sokkal (1952-ben) eltávolították a Színművészeti Főiskoláról, dachból vasesztergályosnak tanult. Azután magyar-angol szakon elvégezte az ELTE bölcsészkarát. Tanított középiskolában és egyetemen, volt rádiós, kiadói és lapszerkesztő. 1963 és 2006 között 14 verseskötete jelent meg, köztük hat gyűjteményes válogatás, de mindig új művekkel, ciklusokkal kiegészülve (*Válogatott szerelmeim, Árnyékváros, Királyok földje, A barbárság éveiből, Carmen lugubre*). „Költői ízlését, belső szemléletét érzékelhető módon alakította az angolszász és a kelta hagyomány, de erősen vonzódik az antikvitáshoz, a latinon csiszolódott poétikai-grammatikai igényességhez.” Négy regényt írt. „Az első, 1966-os mű kivételével regényei összetartoznak, egy önéletrajzi fogantatású, de fikciós elemekkel átszőtt, laza tetralógia darabjainak tekinthetők, amelyek 1973 és 2000 között jelentek meg (*A tolmács, A chicagói változat, Stációk, Őrizetlenek*). A művek az emberi létezés erkölcsi alapkérdésének láttatják a különböző veszteségelmények próbájának kiállítását, bennük az érzelmek a morális elkötelezettséggel és a sorsbeli meghatározottsággal ütköznek. Valamennyi regényre jellemző a központi szereplő nézőpontjának következetes érvényesítése, és egy mű – a *Stációk* – kivételével egyes szám első személyű elbeszélőjük van. Mind a négy főhős erőteljesen megrajzolt nőalak. Életükben összecsomósodott a huszadik századi történelem és az egyéni lét, így konfrontálódnak a háborúval, a drasztikus vagy rafinált diktatúrákkal –, történetük hátterében pedig kontúrosan vagy áttűnő módon ott van a >>reménytelen szerelem, Magyarország<<, a zsidó–magyar–európai sorsdráma”. Az utóbbi években a költőnőnek két önéletrajzi memoárkötete jelent meg, a nagy sikerű *Két szimpla a Kedvesben* (2013), melynek tanórai feldolgozásához óravázlat, tancsomag is készült:

<http://www.aegondij.hu/educacio/oravazlatok/gergely-agnes-ket-szimpla-a-kedvesben-oravazlat> és az *Oklahoma ezüstje* (2015), ami huszonnégy remek költőportrét tartalmaz a szerző kortársairól. Említett regényei Tersánszky általa ajánlott művéhez abban kapcsolódnak, hogy középpontjukban, mint idéztük, női sorsok, kényszerhelyzetek állnak.

TÉREY JÁNOS – KOSZTOLÁNYI: ALAKOK [ÖT NŐPORTRÉ]

Néhány lehetséges segítő kérdés a videóhoz

- Milyen két fogalom szempontjából vizsgálja Térey János Kosztolányi öt nőalakját, az *Alakok* című kötetből kiválasztott öt portrét?
- Hogyan viszonyul egymáshoz a társadalmi elkötelezettség és Kosztolányinak az alakrajzokban felsejlő írói-emberi programja?
- Társadalmi szolidaritás-e a részvét és az odafigyelés? Milyen viszony, kapcsolat van a három fogalom között? Ki iránt lehet vagy kell részvétet tanúsítani?
[Ha a diákok látták a Gergely Ágnes-videót is, akkor érdemes a két szolidaritásértelmezés hasonlóságát megfigyeltetni: mindkettő estében a felebaráti szeretet értelmében érvényesül a szolidaritás: Kosztolányi egy Csicsa néni. Illetve, ez kérdés is lehet.]
- Mennyiben hasonlít Kosztolányi szemlélete, írói magatartása Tersánszky *Illatos levélkéi* Csicsa néniéjének szemléletéhez, magatartásához?
- Milyen szleng-kifejezést [„műmájer”] használ tagadó formában Térey egy helyen a nőalakok jellemzésében? Mit jelent ez a kifejezés? Fogalmazzátok át kicsit részletező módon!
- Mi az a jellemző, viselkedési sajátosság, amit Térey szerint az úriasszony kivételével mind az öt – azaz négy – alakban megtalál Kosztolányi?
- Mennyiben különbözik az *Úrinő* című írásban alkalmazott jellemzőmód, szövegfajta a többi novella meghatározó szövegfajtajától és felépítésétől?

Néhány lehetséges segítő kérdés a Kosztolányi-karcolatokhoz

- A kötet egy a videóban nem említett, itt nem közölt nőportréjában, a *Bába* címűben így jellemzi Kosztolányi saját riporter-alkrajzoló módszerét: *„Beszélgetésem során az úgynevezett kérdve-puhatólózó módszert alkalmazom, mely abból áll, hogy a problémát úgy keressük meg, mint a bába a kisdedet. Ennek a dialektikának megteremtője Sokrates, kinek az anyja, Pahiranéta, tudvalevőleg bába volt. Egyébként ügyelek arra, hogy a mosdóvízzel ne öntsem ki a csecsemőt is”*. Hozzatok példákat ennek a módszernek az érvényesülésére a Térey János által bemutatott szövegekben!
- Minden portré dőltbetű, zárójeles résszel kezdődik. Mi ezeknek a részeknek a funkciója? Hasonlítsátok össze a kezdőmondatokat, hol mivel indít Kosztolányi? A zárójeles szövegindítások zárómondatai hasonlítanak-e valamiben egymáshoz? Ha igen, miben, ha nem, milyen különbségeket érzékeltek?)
- Hogyan befolyásolják a felvezetések az olvasónak az adott szereplőhöz való viszonyát? Hogyan jellemeznétek Kosztolányi hozzájuk való viszonyát?
- Mi a funkciója a szintén zárójeles és dőltbetűs szövegeknek az alakrajzok végén? Általában mi jellemzi zárómondatukat?
- Milyen sztereotípiákat, társadalmi szerepekhez tartozó „kötelező” jellemzőket idéz fel a portrékban Kosztolányi, az olvasóról milyen előzetes elképzeléseket feltételez? Maga az alakrajz hogyan viszonyul ezekhez a feltételezett skatulyához, címkéhez? Mi lehet az alakrajzok általánosabb üzenete, mondanivalója?

Kardalosnő

- a) Kié az öltöző a *Kardalosnő* című alakrajzban? Miért hangsúlyozza ezt az elbeszélő?
- b) Mi jellemzi az öltöző dekorációját, mit fejez ki ez a dekoráció?
- c) Mit tudunk meg a kardalosnő múltjáról, anyagi helyzetéről, céljairól? Hogyan beszél önmagáról, helyzetéről?
- d) Minek kapcsán hangsúlyozza a szerző leginkább Margitka természetességét? Mitől provokatív, paradox (önellentmondást tartalmazó) ez a megjegyzés? Előzetes elképzelés, sztereotípia, előítélet és a riporter tapasztalata hogyan viszonyul itt (is) egymáshoz?
- e) A természetességhez kapcsolódik a Térey által is kiemelt árvácska-metafora. Nem maga a metafora izgalmas, hanem annak rendszerbe állítása. Mivel állítja szembe a zárórész az élő árvácskát? Amivel szembeállítja [csokor], milyen összefüggésben jelenik meg a korábbi párbeszédben? Mi mindent tudunk meg ennek az árvácskának a szerepéről, értékéből a zárlatban? Milyen beszédgesztussal teszi a zárójeles rész még személyesebbé, melegebbé a portré befejezését?

Primadonna

- a) Miért szellemes ez a mondat: *„Nagy, kék szeméhez, festett-szőke hajához remekül illik enyhe féloldali fejgörcse”*? [Vagy: Emeld ki a bevezető legironikusabb mondatát!]
- b) Mi minden áll szemben ebben a jellemzésben a primadonnáról, a sztárszínésznőről, a celebről alkotott sztereotípiáinkkal, sémáinkkal? Hogyan választja el itt az embert és a társadalmilag meghatározott, hétköznapi értelemben vett szerepet Kosztolányi?
- c) A zárójeles zárórész miért nevezi mártírnak a sikeres színésznőt? Mit mond általánosítva is szerep és ember (személyiség) viszonyáról?
- d) Mi jellemzi a zárómondatot, mi teszi provokatívvá?

Grófnő

- A zárójeles részből emeljétek ki a szokványostól eltérő hasonlatot és a legironikusabb állítást! [Prágai sonka, kék ereken kék vér.]
- Mi mindenben nyilatkozik meg a grófnő természetessége? Milyen pontokon állítja szembe Kosztolányi a sémákat, skatulyákat, sztereotípiákat és magát az egyszeri embert? Melyik mondat emeli ki az általánosító címkék, társadalmi skatulyák és az individuum, az összetéveszthetetlen személyiség ellentétét? [„Egy egész társadalmi osztály nem kacaghat. Csak Péter és Pál.”]
- Idézd a mind az öt alakrajzra jellemző paradox csattanót ebből a novellából is! Miben áll a paradoxon? Mitől provokatív ez a csattanó is?

Cseléd

- Kosztolányi miért nem akarja a szépítő „háztartási alkalmazott” kifejezést használni? Mit mond ez a cselédekhez való viszonyáról?
- A zárójeles részben ismét van egy meghökkentő (paradox), kijelentés, ezúttal a lány társadalmi hovatartozásáról. Mi az? Magyarázd meg!
- Itt van a sorozat második virágmetaforája. Idézd és értelmezd!
- Ennek a szövegnek a legfeltűnőbb sajátossága a párbeszédbe szúrt rengeteg zárójel. Mi lehet az oka ezek sűrű használatának? Mit mond el a zárójel a lányról és mit az író hozzá való viszonyáról, témájához való emberi hozzáállásáról?
- Mi jellemző – már pusztán ránézésre is – a párbeszéd mondataira? Hogy függ össze ezek hossza a zárójelhasználattal, a sok zárójellel?
- Mi jellemzi ennek a lánynak az életmódját, világszemléletét, vágyait?
- Milyen a vidékhez és milyen Pesthez való viszonya?

Uriasszony

- Emeljétek ki a zárójeles bevezetésből az ironikus, gonoszkodó megjegyzéseket? Miben különbözik ennek a portrénak már a felvezetése is a többiétől?
- Mi a legfeltűnőbb különbség e között a zárójeles zárórész és a többi alakrajz zárórésze között? Vajon mi magyarázhatja ezt a különbséget, mit fejezhet ki?
- Mint Térey János is megállapítja, ez a portré szerkezetileg is elüt a többitől, nem interjú, nem párbeszéd, hanem az asszony két monológja. Miben különbözik a két monológ? Mit akar az úriasszony az életéből megmutatni az apának és mit az anyának?
- Van-e itt is együttérzés Kosztolányiban? Ha nincs, vajon miért nincs? Ha van, itt hogyan fejeződik ki?

Javasolt beszélgetési irányok, aktualizálás

- Ahogy már a kérdések is erősen sugallták, a beszélgetést érdemes arra kihegyezni, hogy Kosztolányi itt nem elsősorban az anyagi nyomorban szenvedők iránt mutat szolidaritást, odafigyelést, részvételét mindenkinek szól. Valamilyen szempontból mindenkit szegénynek tart. Tehát ahogy a videó után, itt is szolidaritás, empátia és részvétel, felebaráti szeretet viszonyáról érdemes beszélgetni.
- A portrék közös törekvése, hogy megmutassák a címke, a skatulya, a sztereotípiák, a társadalmi szerep mögött az embert. Hogy „hirdessék”, az embert ne redukáljuk a szerepre, mert mindig több annál. Ezt a beszélgetési irányt talán azzal a kérdéssel lehet elindítani, hogy Kosztolányi mit akar meglátni riportalányaiban, milyen sztereotípiákat akar megkérdőjelezni, leépíteni. Vagy direkt módon is rákérdezhetünk, hogy Kosztolányi hogyan látja a társadalmi szerep és az egyes ember, az individuum viszonyát.
- A női portrék kapcsán feltétlenül érdemes beszélni a női szerepekről, s arról, hogy a szerepek, illetve szerepelvárások mennyiben lehetnek az elnyomás, a korlátozás, a hátrányos megkülönböztetés eszközei. A felvezető kérdés ez esetben lehet az, hogy ma milyen szerepekbe

gyömöszkölik bele a nőket, milyen (szerep)elvárásoknak kell megfelelniük, mi korlátozhatja emberi kibontakozásukat. Lásd még a Gergely Ágnes–Tersánszky-résznél is.

- Természetesen idézhető itt az *Édes Anna* IX. fejezetéből Moviszter doktor híres okfejtése az emberiségről, Péterről és Pálról, aminek rövidített változata a *Grófnő* című írásban itt is megtalálható: „Egy egész társadalmi osztály nem kacaghat. Csak Péter és Pál”.

- *Pardon, pardon – kezdte Tatár, ki most a vitát más síkba akarta terelni. – Ön, ugyebár, szereti az emberiséget?*

- *Én? Nem is szeretem.*

- *Tessék?*

- *Nem szeretem, mert még sohse láttam, mert nem ismerem. Az emberiség holt fogalom. És figyelje meg, tanácsnok úr, hogy minden szélhámos az emberiséget szereti. Aki önző, aki a testvéreinek se ad egy falat kenyeret, aki alattomos, annak az emberiség az ideálja. Embereket akasztanak és gyilkolnak, de szeretik az emberiséget. Bepiszkolják családi szentélyeiket, kirúgják feleségeiket, nem törődnek apjukkal, anyjukkal, gyermekeikkel, de szeretik az emberiséget. Nincs is ennél kényelmesebb valami. Végre semmire se kötelez. Soha senki se jön elé, aki úgy mutatkozik be, hogy én az emberiség vagyok. Az emberiség nem kér enni, ruhát se kér, hanem tisztas távolban marad, a háttérben, dicsfénnel fennkölt homlokán. Csak Péter és Pál van. Emberek vannak. Nincs emberiség.*

- *És a haza?*

- *Az is – mondta Moviszter és elakadt, mert egy jó kifejezést keresett. – Tetszik tudni: az is valami nagyon szép és nagyon tág fogalom. Túlságosan nagy. Mennyi bünt követnek el a nevében.*

- A beszélgetésbe két verset is bevonhatunk esetleg, a *Számadás* 3. szonettjét mint a részvétetika egyik legpregnánsabb megfogalmazását, illetve a *Nők* című, a *Meztelenül* kötetben található verset, ami fontos adalék Kosztolányi nőszemléletének és minden általános eszmét elutasító, csak az individuum szenvedéseire és értékeire figyelő anarchista etikájának, nominalizmusának, „szociális nihilizmusának” (József Attila) megértéséhez.

Számadás – részlet, 3. szonett

Kellessz te még, vijjogni, mint a vércse,
nem kérdezni, szabad-e, nem szabad,
sosem kimélni a könnyet se, vért se,
a semmibe rikoltani szavad,

nem hallanak tán, ám ne menj azért se,
számodra itt még munka is akad,
mindig kell valaki, aki megértse
az utcalányt s a tébolyultakat.

Ülj egy sarokba, vagy állj félre, nézz szét,
szemedben éles fény legyen a részvét,
úgy közeledj a szenvedők felé,

s ne a törtet tekintsd és csonka részét,
de az egész nem-osztható egészét:
ki senkié sem, az mindenkié.

Nők – részlet

Természet tündérei, szeszélyesek és kiszámíthatatlanok,
de igazabbak
a meddő gondolatnál,
a büszke hazugnál,
a csontos, ijesztő, gyilkos férfinál.
Hová is futhatnék én,
kócos fejemmel,
költészetemmel,
rettenetesen cikázó tétovasággal,
ha nem volnátok ti,
megértők, megbocsátók,
elvtelen szentek,
jámor pogányok,
bizonytalan jók,
valóság hú sáfárjai.

(A férfiak képviselik itt a hamis általánosításokat, az eszméket, a nők pedig a mindig egyedi valóságot.)

Az egész vers: <http://mek.oszk.hu/00700/00753/html/vers1121.htm#09>

Feladatok, témák

(Akár a megalkotandó szöveg is épülhet részben vagy egészben ezek valamelyikére.)

- Írj az *Alakrajzok*ban található női portrékhoz hasonló, esetleg maibb portrét! (Pl. egy üzletasszonyról, egy feleségről, egy doktornőről, egy jogászról, egy diáklányról, egy bolti eladóról.) Használd Kosztolányi módszereit, s lehetőleg térj ki arra, hogy az adott társadalmi szerep miben korlátozza hősödöt!
- Írj női monológot a fenti, mai szereplők egyikének szemszögéből!
- Írj monológot az öt megismert nőalak egyikének szemszögéből – ebben írd le véleményedet Kosztolányiról, a kérdeződről!
- Írj esszét arról, hogy ma milyen dilemmákkal, hátrányos helyzetekkel szembesül egy nő! („Miért nehéz ma nőnek lenni?”)
- Írj valódi vagy képzelt riportot elrontott női sorsokról! Olyanokról, ahol a kiszolgáltatottság, az élet megnyomorodása kifejezetten a női szereppel, a nők társadalmi helyzetével, megítélésével függ össze. Természetesen lehet szó egyetlen női sors is.
- Írj esszét arról, hogy milyen számodra ellenszenves szerepelvárások, viselkedési elvárások formálják a nők életét?
- Ha fiú vagy, helyezkedj egy lány, asszony nézőpontjába, és írd meg, hogy mit tartasz ellenszenvesnek a férfiak elvárásaiban, viselkedésében!
- Ha lány vagy, helyezkedj egy fiú, férfi nézőpontjába, és írd meg, hogy mit tartasz ellenszenvesnek a nők elvárásaiban, viselkedésében!

Térey Jánosról és néhány a témához kapcsolódó művéről

Térey János 1970. szeptember 14-én született Debrecenben. Eddig kilenc verseskötete, egy esszékötet, három verses regénye *Paulus* (2001), *Protokoll* (2010), *A Legkisebb Jégkorszak* (2015), négy drámai vállalkozása (köztük a *Nibelung-lakópark*, az *Asztalízene és a Jeremiás, avagy Isten hidege*) és számos drámafordítása jelent meg. A szerző pályaképéről, műveiről az *Asztalízene*hez készült Aegon-órávázlat ppt-je (pdf-je) nyújt részletesebb tájékoztatást:

<http://www.aegondij.hu/educacio/oravazlatok/terey-janos-asztalizene-oravazlat>

Térey két novelláskötet is írt: *Termann hagyatéka* (1997, 2012), *Átkelés Budapest* (2014). Ez utóbbi van legközelebb Kosztolányi *Alakok* című kötetéhez, mivel 14 kis történetet s egyben 14 portrét tartalmaz. A kötet tananyagszerű feldolgozását lásd:

<http://www.aegondij.hu/educacio/oravazlatok/terey-janos-atkeles-budapest-oravazlat> .

A kötetben is érvényesül a részvétel és odafigyelés attitűdje, ám annak sokkal visszafogottabb, hűvösebb változata. Empatikus nőportrénak leginkább az *Ah! perfido!* című verses novella tekinthető

http://www.es.hu/terey_janos;8222;ah_perfido8221;;2012-04-25.html

Másfajta előítéletekhez kapcsolódó videók és szövegek

HÁY JÁNOS–HAJNÓCZY PÉTER: A HANGYA ÉS A TÜCSÖK

Néhány lehetséges segítő kérdés a videóhoz

- Mi volt az állatmese eredeti mondanivalója? Mi mellett teszi le a voksát és mi ellen szól Háy János szerint Hajnóczy Péter novellája?
- Háy szerint miért lenne jobb a hangyának, ha tisztelné a tücsök életmódját?
- Miért különösen aktuális Háy szerint ma és Magyarországon ez a novella?
- Hogyan vonatkoztatja a kortárs író az irodalomra, irodalmi ízlésre a novella – a szövegből általa kiolvasott – mondanivalóját?
- Mit jelent ebben az esetben a művek párbeszéde, és Hajnóczy műve hogyan vesz részt ebben a párbeszédben? Mire törekszik Háy szerint?

Néhány lehetséges segítő kérdés a Hajnóczy-novellához

- Milyen szavakkal modernizálja Hajnóczy az Aesopus-, illetve La Fontaine-mesét?
- Milyen módon ironizálja, parodizálja Hajnóczy az állatmese műfaját, azt hogy valójában az állatmesék szereplői emberi tulajdonságok hordozói, emberek? Mi jellemzi a két főszereplő életmódját, mindennapjait?
- Milyen mondatok, gesztusok érzékeltetik, hogy a hangya igen elégedett magával és elítéli a tücsökséget? Keressétek meg a kioktató, fölényeskedő részeket!
- Kölcsönös-e a másik életmódjának, életfelfogásának elítélése a novellában? Hozzatok bizonyítékot álláspontotokra!
- Hogyan értelmezi át a novella a tücsök egész nyári „hegedülgetését”? Valójában mit csinált ez a tücsök?

Javasolt beszélgetési irányok, aktualizálás

- Kérjük meg a gyerekeket, hogy alkossanak egy perc alatt tücsök-, illetve hangyacsoportot! A csoportok érveljenek a maguk életmódja, világfelfogása mellett! A játék/beszélgetés egy pontján fontos tudatosítani, hogy a hangya nem henyélt, hanem gyakorolt egész nyáron, vagyis a tücsök csoportját második lépésben nem jogos a lusták, a felelőtlenek csoportjával azonosítani. Vagy:
- Az egyes gyerekeket érdemes megkérdezni, hogy magukat inkább tücsöknek vagy inkább hangyának látják, illetve a többiek arról, hogy ők hogyan látják az illetőt?
- Beszélgetést indíthatunk arról, hogy diákjaink milyen a maguk értékrendjét, életformáját egyedül érvényesnek tekintő csoportokat, eszmerendszereket, embereket ismernek? (Háy „monolit világlátásról”, „egyhúru életmodellről” beszél.)
- Helyettesítsünk be a diákokkal általuk ismert embereket a tücsök és a hangya helyére! Fontos azonban, hogy ne egyszerűen szorgalmasan dolgozó és látszólag henyélő embereket hozzanak példaként, hanem értelmezzék tágabban az ellentétet: önelégült-kizáró és ehhez képest más, ettől különböző magatartásokat, értékrendeket idézzenek föl.

Feladatok, témák

(Akár a megalkotandó szöveg is épülhet részben vagy egészben ezek valamelyikére.)

- Készíts jellemzést egy olyan családról, amely takarékoskodik, jelentős jövedelmét nem pazarolja vendéglőbe járásra, nyaralásra, s egy olyanról, ahol a jelentős jövedelmet nagy lábon élve költik! Más változatok is szerepelhetnek a jellemzésekben.
- Készíts képzelt riportot két igen különböző életfelfogású és egymást elítélő családdal! (Döntsetek, hogy egy-egy családból kit kérdeztek: esetleg több családtagot vagy csak a családfőt, csak egy gyereket stb.!)
- Készíts valódi vagy fiktív interjút egy emberrel, aki a nagyvárosi életmódtól irtózik, azt elítéli és egygel, aki a világ minden kincséért sem élne vidéken, faluban vagy kisvárosban! Esetleg mindkét interjút elkészíthetitek. Akár egy, akár két interjú készül, legyen a végén személyes kommentár, saját vélemény!
- Írj egy olyan képzelt vagy valódi osztálytársadról jellemzést, akinek az életmódja gyökeresen különbözik a tiédétől! Esetleg fejtss ki, hogy van-e valami, amiben irigyled az életmódját!
- Készíts valódi vagy képzeletbeli interjút, egy kortársaddal vagy felnőtellel, aki a vele azonos neműekhez vonzódik! Milyen hátrányok, sérelmek érik, miért tarja ezeket jogtalannak?
- Írd meg két nő monológját! Egyikük élete céljának a családanyaságot tekinti, a másik hivatásának szeretne élni!
- Írj képzeletbeli belső vitát, amely egy olyan friss diplomás nőben zajlik, aki nem tudja, hogyan döntsön! Inkább családot alapítson, és férjének jó felesége, gyermekeinek jó anyukája legyen, vagy elfogadjon egy olyan, csak most kínálkozó állásajánlatot, amely vagy egy öt nagyon érdeklő – esetleg évekig külföldön folytatandó – kutatást jelent, vagy egy nagyon sok ügyelettel járó orvosi,

kórházi állást példaképe, a főorvos-professzor mellett, aki azonban arról híres, hogy borzalmasan sokat követel munkatársaitól!

- Készíts valós vagy fiktív interjút egy sikeres és boldog háztartása vezetésével és három gyermeke nevelésével foglalkozó asszonnyal, illetve egy sikeres üzletasszonnyal, orvosnővel, jogással, tanárral, aki életét elsősorban munkájának szenteli! (Az „elsősorban” nem kell, hogy azt jelentse, hogy nincs családja, hanem pl. csak azt, hogy a gyermeknevelésben a férj, a nagyszülők és az intézmények az ő esetében nagyobb szerepet játszanak. Természetesen sikeres egyedülállóval is készíthettek interjút!)
- Készíts képzeletbeli vagy valós interjút egy Magyarországon élő kínai vagy vietnámi fiatallal! Kérdezz rá életmódjának, szokásainak, értéktrendjének sajátos, a tiédtől eltérő vonásait! (Ha valódi interjúról van szó: fő a tapintatosság, a nyitottság! Tedd világossá, hogy megismerésre és nem ítélezésre törekszel!)
- Készíts képzeletbeli vagy valós interjút egy roma fiatallal! Kérdezz rá életmódjának, szokásainak, értéktrendjének sajátos, a tiédtől eltérő vonásait! (Ha valódi interjúról van szó: fő a tapintatosság, a nyitottság! Tedd világossá, hogy megismerésre és nem ítélezésre törekszel!)

Háy Jánosról és néhány a témához kapcsolódó művéről

Háy János, prózaíró, költő, drámaíró, szerkesztő Vámosmikolán született 1960-ban. Rendkívül sokoldalú szerző, eleinte főleg verseket írt, nyolc korábbi kötetéből válogatott versei a *Meleg kilincs* (2008) című gyűjteményes kötetében olvashatók. Prózaíróként először különös, posztmodern, Gárdonyival, Jókaiival pajkoskodó, fantasztikummal, fantáziával erősen átitatott történelmi regényeket írt *Dzsigerdilen. A szív gyönyörűsége* (1996), *Xanadu. Föld, víz, levegő* (1999). Később szikárabb, hétköznapiabb nyelven és hétköznapiabb sorsokról írt realista vagy hiperrealista-minimalista novellákat és regényeket: például, *A boggyógyümölcskertész fia* (novellafüzér, 2003), *Házasságon innen és túl* (novelláskötet, 2006), *A gyerek* (2007) *Mélygarázs* (2013). Három legsikeresebb drámája a *Gézagyerek* (2004), a *Pityu bácsi fia* (2005) és a *Völgyhíd* (2010). A *Pityu bácsi fia* a *Boggyógyümölcskertész fiának* három novellájából készült, többi drámája is prózai műveinek sikeres színpadi átdolgozása. Ismerkedésül is az említett 2003-as, novellafüzérbe tördelt nevelődési regényt ajánljuk. Háy nem a nemi vagy a faji megkülönböztetést ábrázolja, hanem igen gyakran azokat a nehézségeket, amelyek a vidékről származó emberek kibontakozását akadályozzák. Munkássága ezáltal kapcsolható projektünk tematikájához.

- Olvasd el a *Pityu bácsi fia* című novellát, ami a *Boggyógyümölcskertész fia* című kötetben jelent meg! (<http://www.es.hu/old/0235/irodalom.htm> - Vigyázat, görgetni kell lefelé!)
- Írd le, mi mindenre büszke Pityu bácsi, hogyan viszonyul az elbeszélő családjához, milyen előítéletei vannak róluk?
- Milyen két világ, két életmód találkozik a történetben? Mi bonyolítja a skatulyázást, címkézést?
- Miben hasonlít Pityu bácsi és a Hajnóczy-novella hangyája?
- Magyarázd meg a novella brutális csattanóját? Az elbeszélő-főhős miért nem figyelmeztette Pityu bácsi fiát?

Az itt emlegetett írások talán hozzásegítenek ahhoz, hogy megtaláld saját témádat, a sokféle életmód, értékrend iránti nyitottság vagy éppen a merev elzárkózás valamilyen általad megfogalmazható példáját!